

Araştırma Makalesi/ Research Article

**I. Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Meselesinin
Avustralya Basınındaki Yansımaları
Taner Bilgin* – Talha Ağyar Altunay****

(ORCID: 0000-0001-6018-5957 / 0000-0001-5393-8316)

Makale Gönderim Tarihi

20.02.2025

Makale Kabul Tarihi

26.03.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Bilgin, T., Altunay, T. A., "I. Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Meselesinin Avustralya Basınındaki Yansımaları", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 262-312.

APA: Bilgin, T., Altunay, T. A. (2025). I. Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Meselesinin Avustralya Basınındaki Yansımaları. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 262-312.

Öz

I. Dünya Harbi sırasında Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletlerinin yanında yer alması, Ermenilerin Rus, İngiliz ve Fransızlarla iş birliği yaparak Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmalarına yol açmıştır. Bu ayaklanmaların ardından, Osmanlı Devleti 1915 yılında tehcir kararını almak zorunda kalmış, bu kararın uygulamaları ise Anadolu'da ciddi toplumsal ve siyasal değişimlere yol açmıştır. Ancak tehcir sonrası yaşanan gelişmelerin büyük bir kısmı, emperyalist güçlerin yönlendirmesiyle dünya kamuoyunda Ermeniler lehine bir manipülasyon ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik projeler kapsamında, yapay bir şekilde gündeme getirilen Ermeni Meselesi, Şark Meselesinin önemli bir

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, taner.bilgin@bilecik.edu.tr.

Prof. Dr., Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Türkiye.

** Öğr. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkiye, taltunay@yildiz.edu.tr.

Lecturer, Ph.D., Yıldız Technical University, School of Foreign Languages, Türkiye.

unsuru haline gelmiştir. Ermenilerin Osmanlı yönetimine karşı gerçekleştirdiği eylemler ve işlediği suçlar çoğunlukla göz ardı edilerek, dünya basını tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı sürekli karalama yayınları yapılmıştır. Bu çalışmada, I. Dünya Harbi sırasında, Osmanlı Devleti'nin tehcir kararını ve Ermeni meselesini ele alan Avustralya basınının tutumu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avustralya Basını, Ermeni Meselesi, Sevk ve İskân Kanunu, The Argus Nevspapaer, The Daily Newspaper, The Advertiser Newspaper, The Daily Telegraph.

Reflections of the Armenian Issue in the Australian Press During World War I

Abstract

The fact that the Ottoman Empire sided with the Central Powers during World War I, led to Armenians cooperating with the Russians, British and French to revolt against the Ottoman administration. Following these revolts, the Ottoman Empire was forced to make the deportation decision in 1915, and the implementation of this decision led to serious social and political changes in Anatolia. However, most of the developments following the deportation resulted in a manipulation in favor of the Armenians in the world public opinion under the direction of imperialist powers. The Armenian Issue, which was artificially brought to the agenda within the scope of projects aimed at disintegrating the Ottoman Empire, became an important element of the Eastern Issue. The actions and crimes carried out by the Armenians against the Ottoman administration were mostly ignored, and the world press constantly published slanderous articles against the Ottoman Empire. This study examines the attitude of the Australian press regarding the deportation decision of the Ottoman Empire and the Armenian issue during World War I.

Keywords: Australian Press, Armenian Issue, Deportation Law, The Argus Nevspapaer, The Daily Newspaper, The Advertiser Newspaper, The Daily Telegraph.

Giriş

Osmanlı Devleti, yayıldığı geniş coğrafyalardaki farklı etnik yapıdaki halkları bir devlet yönetimi altında birleştirmiştir. Bu sayede çokuluslu bir yapıya sahip olmuştur. Devletin tebaası bulunan gayrimüslim unsurlardan biri de Ermeni toplumdur. Uzunca bir müddet barış içinde yaşayan iki topluluk, daha sonra özellikle Osmanlı Devleti'nin son yarım

asrı boyunca en belirgin sorunlarından biri haline gelmiştir.¹ Ermeni meselesi, bilhassa 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, İngiltere ve Rusya arasındaki emperyal rekabetin bir yansıması olarak şekillenmiştir. Bu dönemde, bölgedeki güç mücadelesi, Ermeni meselesinin daha geniş bir emperyalist sorun olarak ele alınmasına yol açmıştır.² Ermeniler bu tarihten sonra bağımsız bir Ermeni devleti kurma hayaline kapılmış ve bu amaç ile Osmanlı Devleti'ne karşı birçok bölgede ayaklanma başlatmıştır.³ Bu ayaklanmalar sırasında Türk ordusunu arkadan vurmak, Müslüman tebaaya zarar vermek ve bölgede huzursuzluk çıkararak İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmeye çalışmak gibi eylemlerde bulunmuşlardır.⁴

Aslında Ermeniler Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yüzyıllardır huzur içinde, cân, mâl, ırz ve namusları emniyet altında, ekonomik açıdan ise Müslüman tebaadan bile daha rahat bir şekilde yaşamışlardır.⁵ Ticaret ve sanatla uğraşan Ermeniler sarraflık ve kuyumculuk yapmış, Osmanlı idari teşkilatında önemli görevler almış ve “millet-i sâdika” olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle Ermeni sorununun ortaya çıkışı, Ermeni halkının kendi içinden veya ihtiyaçlarından ziyade,

¹ Halim Demiryürek, Taner Bilgin, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XX. Yüzyılın Başlarında Bilecik'te (Ertuğrul Sancağı) Ermeni Nüfus Hareketleri*, Tarihte Türkler ve Ermeniler, C. 7, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 149.

² Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, s.18-25; Davut Kılıç, *Osmanlı Ermenileri Arasında Dini ve Siyasi Mücadeleler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.195-198; Mim Kemal Öke, *Yüzyılın Kan Davası Ermeni Sorunu (1914-1923)*, İrfan Yayıncılık, 2003, s.52-70.

³ Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları Van, Basım Yeri Ankara 1990, s.50-51; Durdu Mehmet Burak, *Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ermeni Faaliyetlerinden Kısa bir Kesit*, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, ss.25-34, Kış, 2007, s.25.

⁴ Selma Çetinkaya, Taner Bilgin, *Tehcir Kanunu ve İzmit Ermenileri*, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, İzmit, 2015, s. 1311.

⁵ Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ev sahipliği yapan Bilecik şehrinde, Ermeniler ile Müslüman ahalinin dostane bir şekilde yaşayışı ile ilgili çarpıcı bilgileri Refik Arıkan'ın 1840/1841 Tarihli Nüfus Defterine Göre Bilecik isimli eserinde görmek mümkündür. Refik Arıkan, *1840/1841 Tarihli Nüfus Defterine Göre Bilecik*, Bky Yay. İstanbul 2019, s.58-74; Ayrıca Ertuğrul Sancağında Gayrimüslimlerin yaşayışı için bkz. Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik 2015, s.150-154.

dönemin büyük devletlerinin bölge üzerindeki çıkar hesaplarından kaynaklanmıştır.⁶

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 1914 yılına kadar küçük çaplı bazı çatışmalar yaşansa da ilişkiler genelde müttefiklik çerçevesinde seyretmiştir. Nitekim Kırım Harbi sırasında bu iki devlet Ruslara karşı cephede omuz omuza mücadele etmiştir.⁷ Bununla birlikte İngiltere, Rusya karşısında Osmanlı Devleti'ni, her zaman tampon bir devlet olarak görmüş ve "Hasta Adam" olarak nitelendirdiği Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmaya çabalamıştır. Ancak Almanya'nın siyasi birliğini kurarak dünya siyasetinde güçlü bir aktör haline gelmesi, 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikasını yeniden şekillendirmesine yol açmıştır. Bu gelişme, Avrupa'nın güç dengelerindeki değişim ve Almanya'nın artan etkisi ışığında, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik stratejik çıkarlarını yeniden değerlendirmesini zorunlu kılmıştır.

Ermeni Meselesinin günümüze kadar ulaşan bir sorun olarak ortaya çıkması yaşanan bu gelişmeler üzerinedir. Zira I. Dünya Harbinin patlak vermesiyle Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Ermeniler özellikle İngiltere'nin desteğiyle birçok bölgede ayaklanarak, Türk halkına karşı zulümlerde bulunmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti de bazı tedbirler almak mecburiyetinde kalmıştır.⁸ Osmanlı Hükümeti ilk olarak 24 Nisan 1915 tarihinde bütün vilayetlere gönderdiği bir tebliğ ile Ermeni Komitelerinin kapatılarak evraklarına el

⁶ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1976, s.156; Ermeni Meselesinin ilk ortaya çıkışı ve yaşanan süreç ile ilgili ayrıntılı kronoloji için bkz. Recep Karacakaya, *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. İstanbul 2001; Münir Süreyya Bey, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara 2001; Cemal Anadol, *Tarih Boyunca Türk-Ermeni Meselesi Ermeni Dosyası*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2007, s.77-86.

⁷ Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 1*, Emre Yay. İstanbul, 1993, s.142.

⁸ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün* (Çev. Bilge Umar) İnkılap Yay. İstanbul, 1998, s.201-202; *Cemiyet-i Akvam ve Türkiye'de Ermeni ve Rumlar*, (Yay. Haz. Ali Güler), Ankara, 2001, s.27-28; Refik Arıkan, *Bir Ermeni Köyü Çalkara, Yeni Türkiye Dergisi*, s.598-606, 60/2014, s.598; Taner Bilgin, *Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilim (1919-1922)*, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, ss. 37-91, Mart 2016, s.40.

konulmasını ve ileri gelenlerinin tutuklanmasını istemiş,⁹ ardından 27 Mayıs 1915 tarihinde Sevk ve İskân Kanununu çıkartarak devlete karşı isyan hareketinde bulunan Ermenilerin daha güvenli bölgelere sevk edilmesini istemiştir.¹⁰ Sevk ve İskân Kanununu, Meclis-i Vükelada 30 Mayıs 1915 tarihinde tertip edilen celsede kabul edilmiştir.¹¹

Zira Osmanlı hükümetinin uygulamaya çalıştığı ılımlı göç politikasına karşılık Ermenilerin isyan ederek karşılık vermesi olayları farklı bir boyuta taşımıştır. Özellikle Avrupa'nın en güçlü devletlerine karşı birçok cephede savaşılan Osmanlı hükümetine karşı bu isyanların gerçekleştirilmesi, Müslüman kanı akıtılmasına karşı önlem alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Böylece ilk olarak 24 Nisan 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından 14 Valiliğe ve 10 Mutasarrıflığa Ermeni komite merkezlerinin kapatılması ve evraklarına el konularak elebaşlarının tutuklanmasını emreden bildirimler gönderilmiştir. Nitekim alınan bu tedbirler olayları yatıştırmak yerine daha da alevlendirmiş ve böylece bölgedeki Ermeni halkın sevk ve iskânına karar verilmiştir.¹² Özellikle Rusya'nın bu isyanların çıkmasında etkin rol oynadığı görülmektedir. 1915 yılının Mart ayında Maraş'ın kuzeybatısında bulunana Zeytun bölgesinde başlayan Ermeni isyanı 1915 Nisan'ına kadar devam etmiş ve Van bölgesi Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Daha sonra bu bölgede Ermeniler tarafından çok ağır katliamlar yapılmıştır. Özellikle Erzurum, Sivas, Bitlis, Muş ve Beyazıt bölgelerinde gerçekleşen Ermeni katliamları Osmanlı Hükümetinin tüm uyarılarına rağmen devam etmiştir.¹³ Aslında Osmanlı Hükümeti 1915 yılında

⁹ BOA. DH.ŞFR, 52/96-52/97-52/98; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara, 1994, s.7; Arif Kolay, "1920'li Yıllarda Avrupa'da Sinema ve Tiyatroda Ermeni Propagandası", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2, sy. 2 (Kasım 2017), s. 175.

¹⁰ Feridun Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, TTK Yay. Ankara, 2011, s.8-10; Haluk Selvi, *Birinci Dünya Savaşından Lozan'a*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2004, s.68-76; Bülent Bakar, (2009), Ermeni Tehciri ... s.78; Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri*, Babiali Kültür Yay. İstanbul, 2007, s.71.

¹¹ Selma Çetinkaya, Taner Bilgin, *Tehcir Kanunu ve İzmit ...* 2015, s. 1311.

¹² Azmi, Süslü, *Tehcir Olayındaki Gerçekler*, *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 6(1), 2014, ss.277-286.

¹³ Mustafa Yahya Metintaş, Mehmet Kayıran, *Tehcir ve Sonrasında Ermeni Yetimlerine İlişkin Gözlemler (1915-1919)*, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, Sayı 30, Güz 2019, s.393.

olayların daha başında iken, Van isyanının başlamasına kadar birtakım küçük tedbirlerle olayların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ancak hemen ardından Zeyton isyanının başlamasıyla olaylar Antep bölgesini de etkilemiş ve bu durum artık bölgedeki olayların daha önceki isyanlarla kıyaslanamayacağını açıkça göstermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti daha etkili tedbirler almaya çalışmıştır.¹⁴

Rusya ve Ermenilere karşı Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bu politikada şüphesiz Almanya'nın Şark Meselesine bakış açısı da önemli bir etkidir. Nitekim 1871 yılında Almanya'nın milli birliğinin kurulmasından sonra Otto Von Bismarck şark meselesini ön plan almış ve bu konuda Osmanlı Devleti ile ittifak yapmıştır. Bu ittifak, Osmanlı hükümetinin Ermenilere karşı politikasının oluşmasında isyanlar kadar önemli bir etken olmuştur. Kısaca Osmanlı'nın iskân politikası Ermeniler ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki gerilimi tırmandırmış olsa da bu süreçte rol oynayan perde arkası güçlerden birisinin de Almanya olduğu açıkça görülmektedir.¹⁵

Ermenilerin bir kısmı o dönem Osmanlı toprağı olan Halep, Şam, Musul gibi bölgelere sevk edilmiş ve iskânları sağlanmıştır. Bu süreçte yaşanan sıkıntılar ve Osmanlı Hükümetinin uyguladığı bazı politikalar ise yerli ve yabancı basın tarafından Ermeni Soykırımı olarak adlandırılmıştır.¹⁶ Özellikle Avrupa basınında yaşanan bu gelişmeler ise Osmanlı Devleti'ne karşı propaganda aracı olarak kullanılmıştır.¹⁷

Bununla birlikte I. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra dahi 1915 yılında Ermeni iskân ve sevki sırasında yaşanan olaylar Almanya'da her zaman gündemde yerini korumuştur. 1921 yılı Mart ayında Talat Paşa'nın Berlin'de bir Ermeni tarafından öldürülmesinden sonra görülen davada da yine Almanların Ermeni olaylarına bakış açısı net bir şekilde

¹⁴ Ahmet Altıntaş, *Osmanlı İmparatorluğunun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması, Afyon Kocatepe Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2005, s.79-80.

¹⁵ Mustafa. Nail Alkan, *1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi, Gazi Ün. Akademik Bakış Cilt 8 Sayı 15 Kış 2014* s.93

¹⁶ Cemal, Sezer, *Osmanlı Devleti'nin Sevk Sırasında Ermenilere Yönelik Uygulamaları (1915-1917), Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2011, Yıl:7, Sayı.13, s.30.

¹⁷ Feridun Ata, a.g.e.2011, s.8-10; Selvi, a.g.e. 2004, s.68-76; Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri ...* 2009, s.78; Halaçoğlu, a.g.e. 2007, s.71.

görülmektedir. Bu olay uzun süre *Talat Paşa Davası* olarak dünya ve Alman basınında yer almıştır.¹⁸

Tüm bunların yanı sıra I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı Devleti mağlup olmuş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Bu ateşkesle birlikte, savaşın ardından şekillenecek yeni siyasi düzenin temelleri atılmaya başlanmış, bu çerçevede, Osmanlı topraklarında çeşitli etnik grupların durumuna ilişkin önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar arasında, Ermeni nüfusunun, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski topraklarına geri dönmesi konusu da yer almıştır. Alınan bu kararlar birlikte aslında Osmanlı Devleti için olumlu bir imaj oluşturulmaya çalışılmaktadır. Nitekim Ermeni Olayları ve çıkartılan Sevk ve İskân Kanunu, Amerika ve Avrupa'da Osmanlı Devleti açısından olumsuz bir imaj çizmiştir. Ancak Ermenilerin geri dönüşü için alınan karardan sonra Osmanlı Ermeni ilişkilerinde bir nevi düzelme görülse de bu karar ülkedeki kargaşayı daha da artırmıştır. Çünkü Osmanlı topraklarındaki farklı güç odaklarının iktidarları gayrimüslim ve Müslüman halk arasında çatışmalara sebep olmuştur.¹⁹

Tıpkı Rusya ve Ermenistan gibi İngilizler de bu süreçte boş durmamış ve basın yoluyla Anadolu'da Ermenilere yönelik katliam yapıldığına dair asılsız haberleri dünya kamuoyunun gündemine taşıyarak hem ABD'nin desteğini almak hem de karşı cephede yer alan Osmanlı Devleti'ni yıpratmak için uğraşmıştır.²⁰ Propaganda meselesi sadece basınla sınırlı

¹⁸ N. Alkan, a.g.m. s.100

¹⁹ Hacer Çelik, *Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, Sayı. 16 ,2008: ss.147-148.

²⁰ Zira 1829 yılında Britanya'nın bir kolonisi haline gelen ve 1942 yılına kadar Britanya'nın denetiminde kalan Avustralya I. Dünya Harbi başlamadan kısa bir süre önce Alman tehdidinin de etkisiyle İngilizler, Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinden ANZAK (Anzac) isimli birlikler oluşturmuştur. İki tümeden oluşan Anzak Kolordusunun bir tümeni tamamen Avustralyalı askerlerden oluşmuş ve Çanakkale muharebeleri esnasında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşarak Türk ordusunu yakından tanımıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda, İngilizlere destek vermek amacıyla oluşturulan birliklere ANZAK (Anzac) adı verilmiştir. Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu anlamına gelen (Australia and New Zeland Army Corps) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmiş bir kısaltmadır. Esra Sarıkoyuncu Değerli, *Millî Mücadele Sürecinde Avustralya Basınında Ermeniler (1919-1922)*, *Yeni Türkiye Dergisi*, 60/2014, ss.1-2.

kalmamış, daha 1919 gibi tehcirin hemen akabinde sinema gibi başka argümanlar da kullanılmaya başlanmıştır²¹.

Şunu açıkça belirtmeliyiz ki Türk ve Ermeni meselesi olarak dünyaya lanse edilen bu konu aslında Avrupalı emperyalist devletleri de çok yakından ilgilendirmektedir. Ancak dünyaya sadece Türk-Ermeni meselesi olarak yansıtılmıştır. Bunun altındaki asıl sebep ise Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmasına kılıf uydurmasıdır. Özellikle Ermeni meselesinin arkasında İngiltere, Fransa, Rusya ve Amerika gibi güçlü devletlerin olduğu düşünülünce bu meselenin asıl sebebi açıkça görülmektedir.²²

Bu çalışmada I. Dünya Harbi sırasında İngiltere'nin dominyonlarından olan ve özellikle Çanakkale Cephesinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Avustralya'nın, Ermeni meselesine bakış açısının, dönemin basınına yansımaları incelenmiştir.

Avustralya Basınında Ermeni Meselesi

I. Dünya Harbi sırasında Ermeni faaliyetlerini büyük bir dikkatle takip eden devletlerin başında hiç şüphesiz İngiltere ve Rusya gelmiştir. Bu nedenle Ermeni Meselesi 1914-1918 yılları arasında hem Rus hem de İngiliz basınında Osmanlı Devleti'ne karşı propaganda aracı olarak fazlasıyla ele alınmıştır. Dolayısıyla İngiliz ve Rus gazeteleri ile ajansların haber kaynaklarında Ermeni Meselesi ile ilgili yazıları görmek son derece olağan bir durumdur.²³

Ermeni tehciri sonrası Anadolu'da yaşanan tüm gelişmeler dünya kamuoyunda emperyalist devletlerin algısına göre şekillendirilmiştir. Buna göre Ruslarla iş birliği yapan Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı işledikleri suçlar görmezden gelinerek masum gösterilmesi

²¹ Sinema ve tiyatrodaki Ermeni propagandaları hakkında geniş bilgi için bkz. Arif Kolay, "1920'li Yıllarda Avrupa'da Sinema ve Tiyatrodaki Ermeni Propagandası", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2, sy. 2 (Kasım 2017).

²² Ramazan, Tosun, *Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti*, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14 2004: ss.144

²³ Fikretin Yavuz, *Ermeni Propagandasını Oluşturan Unsurlar: Basın, Misyonerler ve Haber Ajansları Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İlkadım Belediyesi Kültür Yay. ss. 91-110, Samsun 2017, s.91; Meral Kuzgun, *Yerel ve Yabancı Basında Ermeni Meselesi ve General Harbour'un Gözüyle Anadolu'nun Sosyo Ekonomik Görünümü*, *Turkish Studies*, Volume 9/4, ss.779-796, Ankara, 2014, s.779.

amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleşmesi için hem Avrupa’da hem de ABD’deki basın yayın organları sürekli olarak propagandaya yönelik Osmanlı Devleti’ni karalayan haberler yapmaya başlamıştır.²⁴ Birinci Dünya Savaşı’nda gerek Rus-Ermeni iş birliğine yönelik gerekse tüm dünya Ermenilerinin olanca güçleriyle İtilaf devletlerini desteklediklerine dair yabancı literatürde sayısız kanıt bulunmaktadır. Romen Dimenyeca gazetesinin 11 Haziran 1915 tarihli sayısında savaşın ilk gününden itibaren Ermenilerin itilaf devletleriyle iş ve çıkar birliği içerisinde olduğu yazılmıştır. Ayrıca yüzlerce Ermeni’nin Avusturya, Almanya ve Türklere karşı savaştığı dahası Rus-Türk-İran sınırında çalıştıkları belirtilmiştir. Yine Romen İndepandaus gazetesinin 12 Şubat 1915 tarihli sayısında Ermenilerin Osmanlı Devleti’ne karşı Ruslarla birlikte hareket ettikleri açıkça ifade edilmiştir. Basına yansıyan bu haberlerin yanı sıra Pierre Loti, I. Dünya Harbinin başlangıcında Ermenilerin Asya’daki eylemleri hakkında doğrulanmış bilgilerin bulunduğunu dile getirmiş ve *“Dünyada hangi toplum savaş ortasında bağrında işlenen böylesine büyük suçları şiddetle bastırmaz ki”* sözleriyle köylerde ve kentlerde işgalcilere sadece Türk evlerini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda yakıp yıkan, işkence edenlerin başında gelen Ermeniler tarafından gerçekleştirilen katliamlara tepkisini ortaya koymuştur.²⁵

Ermeni üstün bir ırk olduğunu düşünen ve o tarihten sonra Ermeni sorununun en önemli savunucularından biri olan Eski Washington Büyükelçisi Lord Viscount Bryce yayımladığı kitabında Avrupalıların Sırp ve Bulgarlara gösterdiği ilgiyi Ermenilere reva gördüğünü ifade etmiştir. Bu şekilde tarafını belli ederek Ermeni yanlısı bir tavır sergileyen ve adeta propaganda yapan Lord Bryce The Times gazetesinde kaleme aldığı bir makalesinde, Ermenilerin problemlerinin Berlin’de ele alınmasının tam zamanı olduğunu belirterek İngiltere’de gördüklerinden daha fazla ilgiyi hak ettiklerini yazmıştır. Dahası Avrupa’nın, Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer Hristiyan tebaasına yönelik yaklaşımına paralel olarak, Ermenilere de yardım etmesi gerektiğini açıkça vurgulamıştır. The Times gazetesinin 1878 yılına ait Haziran ve Temmuz nüshalarına bakıldığı zaman Lord Bryce ve Lord Carnarvon gibi diğer devlet adamlarının birçok yazı kaleme aldığı görülür. Bunların her birinin dikkat

²⁴ Meral Kuzgun, (2014) *Yerel ve Yabancı Basında ...* s.779.

²⁵ Meral Kuzgun, (2014) *Yerel ve Yabancı Basında ...* s.782-783.

çeken yanı ise Ermenilere sempatiyle yaklaşan ifadeler içermeleridir. Nitekim kamuoyunda oluşturulmak istenilen algıda tam budur.²⁶ İsimleri verilmeksizin birtakım tanıkların ifadelerine yer verilerek, yayımlanan birçok haberde Ermenilerin Hristiyan olmaları hasebiyle din kardeşleri oldukları vurgusu yapılarak hemen hemen her fırsatta mağdur olan tarafın Ermeniler olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, gerçekleştiği iddia edilen mezalimin en ufak ayrıntıları son derece edebi bir dille betimlenerek, “*Türklerin zalim, vicdansız, korkunç ve ahlaksız*” olduğu düşüncesi vurgulanmıştır. Yapılan haberlerde ise özellikle İngiliz basınının Avustralya basınına doğrudan yönlendirildiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Avustralya basınında yayımlanan birçok haber ve makalenin aslında İngiliz Hükümeti’nin bir nevi sözcüsü olan The Times gazetesinden aktarıldığı açıkça görülmektedir. Dahası birçoğunda haberin güvenilirliğini artırmak için The Times’dan alındığı özellikle belirtilmiştir. Konu olarak incelediğimiz dönemde The Times gazetesinin sahibi Lord Northcliffe, aynı zamanda İngiliz savaş politikasına yön veren önemli isimlerden biridir. The Times’da yer alan ve özellikle Ermeni tehciri ile alakalı haberlerde kullanılan dilin, İngiliz Hükümeti tarafından 1916 yılında yazdırılmış olan “Mavi Kitap”²⁷ ile neredeyse aynı olduğu ve yapılan haberlerin hiçbir süzgeçten geçirilmeden Avustralya basınına aktarıldığı açıkça görülmektedir.²⁸

Özellikle The Argus, The Sydney Morning Herald, The Age, The Daily Telegraph ve The Mercury gazeteleri Ermeni meselesi konusunda Osmanlı Hükümetinin nabzını tutan haberlere yer vermiştir. The Sydney Morning Herald, günlük olarak yayınlanan Avustralya’nın önemli liberalizm çizgisindeki gazetelerinden biridir. Yayın hayatına 1831 yılında başlamıştır. 1831–1890 yılları arasında “Australian Free Press” ve 1890–1910 yılları arasında da “Sydney Herald” adlarıyla çıkarılmıştır. Gazetenin sahibi Charles Kemp ve John Fairfax’dır. The Argus, 1846

²⁶ Fikretin Yavuz (2017), “*Ermeni Propagandasını ...*” s.93

²⁷ “The Blue Book” ismiyle bilinen bu kitap, Ermeni meselesiyle ilgili özellikle yabancı literatürde yer alan eserlerin birçoğunun kaynak olarak kullandığı bir eserdir. I. Dünya Harbi sırasında İngiliz propaganda evi olarak faaliyet gösteren Wellington Hause tarafından James Bryce ve Arnold Joseph Toynbee’ye hazırlanmıştır. Bkz.: Osman Kılıç, *Mavi Kitap: Ermeni Soykırımı İddialarının Kutsal Kitabı*, Ermeni Araştırmaları, S. 31, 2008, s. 82.

²⁸ Esra Sarıkoyuncu Değerli, (2014), *Millî Mücadele Sürecinde ...* s.24-25.

yılında kurulan ve 1957 yılında kapatılan günlük bir gazetedir. Avustralya'nın en muhafazakâr gazetesi olarak tanınmaktadır. 1949 yılında İngiltere'de çıkarılmakta olan Daily Mirror gazetesi grubuna dahil olmuştur. Bu tarihten sonra gazetenin liberal bir söylev benimsediği görülmektedir. Gazetenin sahibi David Syme'dir.

Elimizde bulunan kaynaklar arasında sözde Ermeni katliamlarını haber yapan ilk gazete The Age gazetesidir. 15 Aralık 1914 tarihli sayısında “Şüpheliler Yargılanmadan Asıldı” başlığıyla verdiği Sen Petersburg kaynaklı verilen haberde, Ruslara duydukları sempatiden dolayı Türklerin Ermenileri katliam ile tehdit ettikleri ve Türkiye Ermenistan'ı olarak adlandırdıkları Erzurum'daki 20.000 Hristiyan'ın korkunç durumu, Rusya'ya kaçan Ermeni mülteciler tarafından tasvir edilmiştir. Yine bu habere göre, casuslukla suçlanan birçok Ermeni ve Rum, yargılanmadan idam edilmiştir. İdam edilenlerin cesetleri ise, toplumsal ve psikolojik bir etki yaratmak amacıyla haftalarca asıldıkları direklerde sergilenmiştir. Türkler, cesetlerin önünden gelip geçerken cesetlerin üzerine tükürdüğü gibi Hristiyanları da tükürmesi için zorlamıştır. Sarıkamış harekâtından bir hafta önce yayımlanan haberde Alman Subayların da Erzurum'da durumu kontrol ettiği ve bölgeye 500.000 Türk askeriyle birlikte 1500 subay yerleştirildiği iddia edilmiştir.²⁹

Yine Sen Petersburg kaynaklı başka bir haber 15 Ocak 1915 tarihli The Argus gazetesinin “Ermeni Katliamları” başlığıyla verdiği haberdir. Haberde, Türk ve Kürt güçlerinden oluşan bir birliğin, Mısırın işgali için Şam'da bulunan Türk ordusuna katılmak üzere güneye doğru ilerleyerek Halep'teki demiryolunun son noktasına 100 mil mesafedeki Maraş'a ulaştığı ve Urfa ile Van gölü arasında Türkler tarafından Ermenilere bir katliam yapıldığı rapor edilmektedir. Haberin devamında Azerbaycan, Kuzey Batı İran ve Rus sınırına yakın olan Eleşkirt vadisindeki pek çok Hristiyan'ın açlık ve soğuktan öldüğü bilgisi verilmiştir. Rusya'ya kaçan 50.000 mültecinin Kafkasya'ya ulaştığı belirtilirken başkumandan vekili Enver Paşa'nın da Erzurum'da Almanlara karşı saygısızlık yapan pek çok Türk subayını infaz ettiği açıklanmıştır. Dahası Kars'a getirilen Türk subaylarının, Kafkasya'da Osmanlıya zarar verdiği için Almanları

²⁹ The Age, “Suspects Hanged Without Trial” 15 December 1914, s.7.

suçladığı ve eleştirdiği yazılmıştır.³⁰ “Kars Sarıkamış Harekâtı: “Ermenilerin Katliamı” başlığıyla verilen bir haberde yine nüfuz sahibi bir Kürt Şeyhi olan Şah Madzinof’un Rus tarafına geçerek, Türklerin Eleşkirt vadisinde bulunan neredeyse tüm Ermeni nüfusunu katlettiği belirtilmiştir.³¹

Kronolojik olarak ele almaya çalıştığımız belgelere göre 24 Şubat 1915 tarihli The Argus gazetesinde çıkan bir diğer haberde “Korkunç Zulümler- Ermeniler Katledildi” başlığı ile Ermenilerin Tehorok Nehri olarak ifade ettikleri Çoruh Nehri üzerinde bulunan Ardanuç’un Türk birlikleri tarafından alınışı sırasında 150’ye yakın Ermeni’nin Türkler tarafından caddelerde sürüklenerek boğazlarının kesildiği ve uçurumdan atlamaya zorlandıkları iddia edilmiştir. Bu haberlere göre Türk sakinleri yıllardır birlikte yaşadığı komşularını soğukkanlılıkla öldürmüşlerdir. Dahası elli kadar Ermeni’nin üzerlerindeki kıyafetler çıkartılarak Şeytan Kalesi olarak bilinen yerde bir uçurumun içine doğru atlamaya zorlandığı ifade edilmiştir. Atlamayanlar ise Türkler tarafından vurulmuştur. Ayrıca kadınlar esir alınarak 250 Ermeni de Tamvot’ta katledilmiştir.³²

1831’de yılında yayın hayatına başlayan, Avustralya’nın en eski gazetesi olma unvanına sahip ve bugün hala yayın yapmaya devam eden bir başka gazete The Sydney Herald³³ ise Türklerin Ermenilere uyguladığı Sevk ve İskân Kanunu sonrası olayları The Argus gazetesine benzer haberlerle ele almıştır. Gazeteye ait elimizde bulunan ilk belge 11 Mayıs 1915 tarihine aittir. Gazete “Ermeni İsyanı” “Türkler Tarafından Yapılan Katliamlar” başlığıyla verdiği haberde Cemal Paşa’dan bahsederek paşanın Kürt aşiretleri tarafından desteklendiğini ve Türk Ermenistan’ındaki Van’ı kuşattığını yayımlamıştır. Burada Van bir zamanlar Ermeni Krallığının başkenti olarak ifade edilmektedir. Habere göre, Ermeni direnişçilerinin mühimmatlarının tükenmek üzere olduğu, önde gelen Ermeni liderlerinin büyük çoğunluğunun suikastlara kurban gittiği ve Amerikan misyonerleri ile ailelerinin hayatlarının ciddi şekilde

³⁰ *The Argus*, “Armenian Massacres”15 January 1915, s.7.

³¹ *The Argus*, “Massacre of Armenians” 30 January 1915, s.19. *The Daily Telegraph*, “Armenians Massacred” 30 January 1915, s.9.

³² *The Argus*, “Fearful Cruelties-Armenians Massacred” 24 February 1915, s.9; *The Daily Telegraph*, “Armenians Massacred” 24 February 1915, s.9.

³³ Fehim Kuruloğlu, *Sydney Morning Herald Gazetesine Göre Gelibolu’da Savaş ve Barış*, III. *International Gallipoli Symposium*, 20-25 Nisan 2012, İstanbul, 2013, pp. 345-361.

tehdit altında olduğu bildirilmektedir. Dahası Ermenistan'ın her yerinde toplu katliamlar meydana gelmektedir. Görüldüğü üzere The Sydney Herald gazetesi de Ermeni meselesini The Argus gazetesi ile yakın başlıklarla ele almıştır. Bu haber aynı zamanda İngiltere'de 1994 yılı Kasım ayında yayın hayatına başlayan The Daily Telegraph³⁴ gazetesinde "Armenia Massacres" "Americans in Danger" başlığıyla 11 May 1915 tarihinde yayımlanmıştır. Aynı haber yine Avustralya'da basılan The Age gazetesinde, "Massacres in Armenia" ve "Missionaries in Danger" başlığıyla yer almıştır.³⁵

The Argus gazetesi Ermeni olaylarını haber yaparken Osmanlı Devleti ile müttefik olan Almanya'nın savaş politikası ile alakalı haberlere de yer vermiş ve benzetmeler yapmıştır. Gazetede "Bir Cinayet Hikâyesi" başlığıyla verilen bir haberde Almanların Belçika'da yaşayan insanlara yapmış olduğu zulmü, Osmanlı'da Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Kürtlerin, silahsız insanlara, kadın ve çocuk Ermenilere yaptığı katliama benzetmiştir. Burada yine katledilenlerin Ermeniler olduğu ifade edilmiş ve haber bu şekliyle birçok gazetede yer almıştır.³⁶

19 Mayıs 1915 tarihli haberde ise "Ermeniler Katledildi" başlığıyla İran Urmia'daki Rus konsolosunun ifadesine yer verilmiştir. Konsolosun ifadesine göre Türk Ermenistan'ı olarak ifade edilen Van şehrinde 6.000 Ermeni Türkler tarafından katledilmiştir.³⁷ Aynı haber aynı tarihte The Age gazetesinde "Armenians Massacred" ve "Victims Number 60.000" başlığıyla yer almıştır. Haberde bu vakia için Urmiye Rus Konsolosunun, Erzurum'un 140 mil kuzey doğusunda bulunan Van ilinde Kürt ve Türkler tarafından 60.000 Ermeni'nin katledildiğini bildirdiği şeklinde yer verilmiştir³⁸ Görüldüğü üzere İngiliz ve Avustralya basınında yer alan

³⁴ Ayşe Çetinkaya, *Basın İşletmelerinde Çevrimiçi Gazetecilik ile İstihdam ve İşgücü Becerilerinin Dönüşümü*, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 2017, ss.380-398.

³⁵ *The Sydney Morning Herald*, "Armenian Rising" "Massacres by Turks" 11 May 1915, s.9; *The Daily Telegraph*, "Armenia Massacres" "Americans in Danger" 11 May 1915, s.7; *The Age*, "Massacres in Armenia" "Missionaries in Danger" 11 May 1915, s.7.

³⁶ *The Sydney Morning Herald*, "Feeling Against Germany" 13 May 1915, s.8; *The Daily Telegraph*, "Record of Murder" 13 May 1915, s.7; *The Age*, "Excesses of Kurds Equalled" 13 May 1915, s.7; *The Advertiser*, "Inhumanity and Outrage" 13 May, 1915, s.7, *The Argus*, "A Narrative of Murder" 13 May 1915, s.7.

³⁷ *The Argus*, "Armenians Massacred" 19 May 1915, s.9.

³⁸ *The Age*, "Armenians Massacred" "Victims Number 60.000" 19 May 1915, s.9. *The Sydney Morning Herald*, "Armanians" "" "Massacres by Turk" 19 May 1915, s.11; *The*

iddialara göre Mayıs ayı sonlarına doğru katliam haberleri daha da artmış ve The Argus gazetesinin yanı sıra The Sydney Morning Herald, The Daily Telegraph, The Age ve The Advertiser gazetelerinde de manşetler “Ermenistan” ve “Türk Katliamları” şeklinde atılmıştır. Aynı tarihte yayımlanan ve aynı içeriğe sahip haberlerde “İtilaf Devletlerinin Çanakkale’de zafer olasılığı dolayısıyla çılgına dönen Osmanlı Hükümeti, Ermenileri bu korkunç savaştan dolayı suçluyor, bu yüzden Türk Ermenistan’ında katliamlar devam ediyor. Bu nedenle de Türk askerleri ve Kürtler, askerlik hizmetinden kaçan bütün Ermenileri ve erkek çocukların tamamını katlediyor. Bütün köyler yakılıp yok ediliyor Ermeni genç kızları ise alıp götürülüyor” şeklinde bilgilere yer verilmiştir.³⁹

İlgili gazete 25 Mayıs 1915 tarihli sayısının manşetinde İtilaf Devletlerinin basın açıklamasına yer vermiş ve Britanya, Fransa ve Rusya Hükümetlerinin yaptığı ortak duyurudan bahsetmiştir. Duyuruda Asya Türkiye’sinde yaşanan Hristiyanların uğradıkları katliamlarına ilişkin bir basın açıklaması yapılmıştır. Buna göre bir aylık süre zarfında Ermenistan’daki Türk ve Kürt halklarının, Ermenilere yönelik kitlesel öldürme eylemleri gerçekleştirdiği, Osmanlı Devleti’nin ise bu katliamlara göz yummakla kalmayıp, zaman zaman doğrudan destek sağladığı belirtilmiştir. Açıklamada ayrıca yapılan katliamların özellikle Erzurum, Bitlis, Sason, Tercan, Eğin ve Zeytun bölgesinde yaşayan Ermenilere karşı yapıldığı ve Van gölü ile İran sınırı arasında bulunan yaklaşık 100 Ermeni köyünün Kürt ve Türk halkı tarafından yakılıp, bölgedeki Ermenilerinde katledildiği bilgisi verilmiştir. Bölgedeki savunmasız ve zararsız Ermeni halka yapılan bu katliamın tek sorumlusu ise Osmanlı Hükümeti temsilcileri olarak gösterilmiştir.⁴⁰

The Sidney Morning Herald gazetesi de 24 Haziran’da verdiği “Türk Zulümleri” başlıklı haberinde diğer gazeteler gibi Osmanlı Hükümetini suçlayarak Türkler tarafından Ermenilere yapılan zulümlerin tarifini

Daily Telegraph, “Armenians Massacred” 19 May 1915, s.9; *The Advertiser*, “Armenians Slaughtered” 19 May, 1915, s.9.

³⁹ *The Sydney Morning Herald*, “Armania” “Turkish Massacres” 24 May 1915, s.8; *The Daily Telegraph*, “Turkish Atrocities” 24 May 1915, s.8; *The Age*, “The Massacre Of Armenians” 24 May 1915, s.10; *The Advertiser*, “Frightful Massacres Of Armenian Civilians” 24 May, 1915, s.9; *The Advertiser*, “The Position Summarised” 25 May 1915, s.7

⁴⁰ *The Argus*, “Armenian Massacres” 25 May 1915, s.7.

kelimelerle ifade etmenin mümkün olmadığı şeklinde yayımlamıştır. Habere göre Bitlis şehrindeki bütün Ermeni erkek nüfuzu Türkler tarafından katledilmiş, sonrasında Türkler, köylerden topladığı 9000 kadın ve çocuğu sürü halinde Bitlis merkezinde toplamıştır. Burada iki gün kalan Ermeniler Dicle nehrine doğru sürülmüş ve Dicle nehrine ulaşınca 9000 Ermeni'nin tamamı Türkler tarafından vurularak nehre atılmıştır. Türkler benzer şekilde 1000 kadar Ermeni'yi de Fırat Nehri kenarında toplayarak boğazlarını kesmişlerdir. 4 Türk taburu Muş vadisi boyunca ilerlemeye devam etmiş kendilerine karşı koymaya çalışan 12.000 Ermeni'de Türk taburu tarafından katledilmiştir. Ermenilerin elinde yeterli mühimmat olmadığı için ölümleri kaçınılmazdır. Öte yandan Diyarbakır bölgesindeki bütün Ermeniler de katledilmiştir. Bununla birlikte Anadolu'da yaşayan Rumlar da Ermenilerle birlikte zulüm görmüş, Türk Sefareti ise Rumların Anadolu'da zulme uğradığı iddialarını yalanlamıştır. Ancak Marmara'nın kıyı bölgelerinde yaşayan bazı Rum sakinler de düşmanla iş birliği yapar düşüncesiyle Anadolu içlerine sürgün edilmiştir.”⁴¹

Ermeni katliamı iddiaları giderek daha ağır ithamlara dönüşmüş ve basında oluşturulmak istenilen algı Osmanlı Hükümeti'ni de rahatsız eder hale gelmiştir. Nitekim *Binlerce Ermeni nehirlere atıldı, Ermeni katliamları, Türklerin iğrenç işleri* ve daha birçok başlık harbin içinde olan bir milleti her açıdan etkiliyordu. Nitekim bu iddialar İtilaf Devletlerinin harp sırasında gerçekleştirdiği işgallere uydurduğu kılıftan başka bir şey değildi. Ancak basında oluşturulan bu kamuoyu işgal güçlerine hiçte azımsanmayacak bir güç ve fırsat veriyordu.

Zira haberlerde “*Türklerin Ermenilere yapmış olduğu gaddarlıkları anlatabilmek için kelimeler kifayetsiz kalıyor*” şeklinde yorumlar dikkatleri çekiyor ve Türkler aleyhinde ciddi bir kamuoyu oluşmasına yardım ediyordu. Hem Osmanlı Devleti hem de Alman Hükümeti bu haberlerden nasibini fazlasıyla alıyordu. Örneğin “*Türk Zulümleri, Almanların Laneti*” başlıklı bir haberde Bitlis'te yaşanan olayların tek sorumlusu Almanlar olarak gösteriliyor ve Almanların Ermenilere yapılan katliamı ya teşvik ettiği ya da görmezden geldiği ifade edilerek,

⁴¹ *The Sydney Morning Herald*, “*Turkish Atrocities*” 24 July 1915, s.13.

Almanların bölgede varoluşunun hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için bir lanet olduğu yorumu yapılıyordu.⁴²

Yapılan haberlerde göze çarpan bir başka önemli ayrıntı ise savaş esnasında bilhassa kadın ve çocukların işkenceye maruz kaldığı şeklinde bir algı oluşturulmasıdır.

Örneğin, 3 Ağustos'ta *The Argus* ve *The Daily Telegraph* gazetelerinde yer alan bir haberde, bu defa Yunan kadınlarına yönelik işkencelerin yapıldığına dair iddialar dile getirilmiştir. Söz konusu haberde, Asya bölgesinde Türkler tarafından Ermenilere uygulanan katliamların ayrıntıları, Atina'dan şu şekilde aktarılmaktadır: “*Merzifon bölgesinde 600 Ermeni silah saklamaktan dolayı suçlanmış ve bu Ermeniler şehir dışına çıkartılarak katledilmiştir. Ermenilerden bir kısmı silahların yerini göstermiştir. Merzifon'da yaşayan birçok Rum'a ise öldürülmeden önce mezarları kazdırılmıştır. Şehirde yaşayan Rum kadınlara ise ya Müslümanlığı seçmek veyahut ölmek noktasında seçenek sunulmuştur. Rum kadınlar ise dinlerini değiştirmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Türkler, Rum kadınlarının hayatlarını bağışlamış ve esir etmişlerdir. Rum kadınları askerlerle birlikte toplu bir şekilde esir tutulacakları yere doğru yürüyüşe zorlanmış, ancak bebekli kadınlar yolda yorgunluktan bitap düşmüş ve orada terk edilmiştir. Yolda bebekleriyle kalan bu Rum kadınlar bölgede bulunan Almanlara ait bir ambulans ile taşınmıştır. Merzifon'daki bomba ve silahların bulunması üzerine binlerce masum Hristiyan, Ermenistan bölgesinde Silah ve patlayıcıları teslim etmeye zorlanmış ve bu yüzden işkenceye maruz kalmıştır. Sivas sınırları içerisinde yer alan Bardizag köyünde (Bugün Bahçecik olarak bilinmekte) 20 kadar Ermeni erkek ölümüne dövülmüştür.*” Bu haber aynı zamanda yine Avustralya da yayın yapan *The Advertiser* gazetesinde “*Brutal Turks*” başlığıyla yer almıştır.⁴³

Sidney Morning gazetesinin aynı tarihte yani 3 Ağustos'ta yayınladığı “*Ermeni Katliamları*” başlıklı haberinde; Merzifon'da 600 kadar Ermeni silah saklamakla suçlanmış ve sonrasında şehrin dışına sürülmüştür. Kendilerini savunmak için saklamış oldukları bu silahları teslim etmeleri

⁴² *The Advertiser*, “*The German Curse*” 30 July 1915, s.8.

⁴³ *The Argus*, “*Armenian Atrocities*” “*Ghastly Stories*” 3 Agu 1915, s.7; *The Daily Telegraph*, “*Armenians Tortured and Killed*”, 3 Agu 1915, s.7; *The Age*, “*Atrocities in Armenia*” 3 Agu 1915, s.7; *The Advertiser*, “*Brutal Turks*” 3 Agu 1915, s.7

Türkler tarafından istenmiştir. Silahların yerini söylemek isteyen küçük bir grubun Merzifon'a dönmesine izin verilmiş ancak geride kalan bütün Ermeniler, Türkler tarafından katledilmiştir. Ayrıca Merzifon'daki pek çok Rum ise öldürülen Ermeniler için mezar kazmaya zorlanmıştır. Rum kadınlara ise ya İslam ya da ölüm noktasında kendilerine seçenek sunulmuştur. Rumlar ise dinlerini değiştirmeyi reddetmişlerdir. Hayatları bağışlanmış ancak Askerlerin merhametine bırakılmıştır.⁴⁴ Görüldüğü üzere yapılan haberlerin hepsi tek görüş altında toplanmış ve suçlu görülen taraf Osmanlı Hükümeti olmuştur.

Haberlere aynı pencereden bakan bir diğer gazete olan The Daily Telegraph, Sevk ve İskân Kanununun yayınlanmasından hemen sonra yaptığı haberde "İngiltere, Fransa ve Rus hükümetlerine şu konuda bir uyarı yapmıştır:

"Bir aydır Ermenistan'daki Kürt ve Türk nüfusu Osmanlı hükümetinin de desteği ile Ermeni halkını katletmektedir. Katliamlar Erzurum, Eğin, Sason, Zeytun ve bütün Kilikya da meydana geldi. Van yakınlarındaki yaklaşık 100 köyün sakinlerinin tamamı katledildi. Van'da Ermenilerin yaşadığı bütün kasabalar Kürtler tarafından kuşatılmıştır. İstanbul Hükümeti ise silahsız ve zararsız Ermenilere de benzer muamelenin yapılmasını istiyor. İtilaf Devletleri kamuoyuna Osmanlı hükümetinin bu katliamlardan sorumlu tutulacağı uyarısında bulundu."⁴⁵ Ayrıca Enver Paşa'nın "Türkiye Türkler içindir" sözüne yer vererek⁴⁶ Almanların da Belçika'daki tarafsızlığı çiğnemesi ve binlerce Belçikalı vatandaşı öldürmesinin askeri bir gereklilik olarak görmesi örneğiyle 9000 Ermeni'nin öldürülmesi olayı Enver Paşa'nın Türkiye Türkler içindir şeklindeki politikasının ilk başarısıdır."⁴⁷

İngiltere ve Avustralya merkezli bu yayınlarda bahsi geçen başka bir ülke de Bulgaristan'dır. The Argus gazetesi Bulgaristan hakkında 21 Ağustos tarihinde yaptığı haberde "Bulgaristan Katliamları Nefretle kınadı" başlığını atmış ve haberde Türk zulmüne uğrayan Ermeni kurbanları için Bulgaristan'ın her yerinde ağıtlar yakıldığı dualar edildiği

⁴⁴ The Sydney Morning Herald, "Armenian Massacres" 3 August 1915, s.7.

⁴⁵ The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" 25 May 1915, s.7; The Age, "Cast on Turkish Government" 25 May 1915, s.7.

⁴⁶ The Daily Telegraph, "Turkey For The Turks" 7 August 1915, s.9.

⁴⁷ The Daily Telegraph, "Day by Day" 9 August 1915, s.8.

bilgisine yer verilmiştir. Ermeni mültecilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik eleştirilerini dile getirirken, Türklerin uyguladığı zulümlere karşı duydukları nefretin belirgin bir şekilde ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Ermeniler, Osmanlı yönetiminin baskılarından kurtulmak amacıyla Bulgarların desteğine başvurarak, kendi durumlarını uluslararası alanda daha güçlü bir şekilde dile getirmeyi amaçlamışlardır.⁴⁸ Bu haberin devamı niteliğinde diğer bir haber ise *"Bulgaristan'ın Türkiye'den Ricası"* başlığıyla verilmiş ve Bulgaristan'da yaşayan Ermenilerin isteği üzerine Bulgaristan Başbakanının, Osmanlı Devleti ile aynı tarafta yer alması hasebiyle ricada bulunarak Anadolu'da yaşayan Ermenilere yapılan zulümlerin son bulmasını istediği aktarılmıştır.⁴⁹ *"Lord Bryce Harekete Geçilmesini İstiyor"* alt başlığıyla verilen haberde; Eski Washington Büyükelçisi ve Almanya'nın Belçika'daki zulumunu incelemek üzere Britanya adına bölgeye görevlendirilen komisyonun Başkanlığını yapan Viscount Bryce, Ermeni katliamlarının durdurulması ya da devam etmekte olan toplu katliamların protesto edilmesi için ABD'ye başvuru da bulunmuştur. Viscount Bryce göre Anadolu'daki birçok Ermeni kadın Türk haremleri için zorla alıkonulmakta ve Müslüman olmaları için zorlanmaktadır. Anadolu'da yaşayan çoğu Ermeni de Arap ve Suriye çöllerine sürülmektedir. Tüm bunların yanı sıra bir Karadeniz limanı olan Trabzon'da 10.000 Ermeni boğulmuş ve yalnızca 250.000'ni zulümlerden kurtulmak için Rusya'ya kaçmayı başarmıştır. Trabzon'da bulunan İtalyan konsolosu da şehirde yaşanan katliamlara tanıklık etmiştir.⁵⁰

"Ermeni Katliamları- İğrenç Türk işi" başlığı ve *"10.000 kişi denize döküldü"* Alt başlığıyla verilen bir haberde Almanların tek başına bunu durdurabileceği iddia edilmiş ve haberin devamında *"Eski Washington Büyükelçisi Viscount Bryce, Türkler tarafından Hristiyanlığı yok etmek amacıyla merhametsizce yapılan bu zulmü naklediyor."* açıklaması yer almıştır. Viscount Bryce göre Ermeniler isyan etmemiş ve silahsızdır. Ancak onlar arasında askerlik çağına gelen bütün Ermeni erkekler öldürülmüştür. Öte yandan genç kadınlar haremler için alıkonulmuş,

⁴⁸ The Argus, *"Bulgaria Abhors Massacres"* 21 Agu 1915, s.19.

⁴⁹ The Argus, *"Bulgaria pleads With Turkey"* 13 September 1915, s.7.

⁵⁰ The Argus, *"Armenian Massacres"* *"Appeal to United States"* 22 September 1915, s.9; The Age, *"Slaughter of Armenians"* 22 September 1915, s.9; The Age, *"Ten Thosand Drowned"* 23 September 1915, s.9.

çocuklarıyla beraber Muhammed'in ümmeti olmak için zorlanmış ve sonunda esir edilmiştir. Çoğu hapisane kaçınıklardan oluşan Türk Askerleri, Yaşlı Erkek ve kadınları Asya kıtasının sağlıksız bölgelerine ve Suriye-Fırat arasındaki çöllere sürgün etmiştir. Birçok Ermeni ise katledilmiştir. Söz konusu habere göre, yollar Ermeni cesetleriyle dolup taşmaktadır. Hayatta kalanların ise kaçınılmaz bir şekilde öleceği belirtilmektedir. Trabzon'daki İtalyan Konsolosunun tanıklığına göre, Türk birlikleri Trabzon'daki on binlerce Ermeni'yi, kadın ve çocuk demeden, Karadeniz'deki botlara bindirerek açık denizde boğulmaya terk etmiştir. 250.000 Ermeni Rusya'ya kaçmayı başarırken bazıları ise Müslümanlığı kabul ederek canlarını kurtarmıştır. Fakat yarım milyon Ermeni ya katledilmiş veya sınır dışı edilmiş ya da açlık ve hastalık dolayısıyla ölüme terk edilmiştir. Almanya, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olması nedeniyle aslında bu katliamları tek başına durdurabilir. ABD, Almanya'yı üzerindeki etkisini kullanarak onu buna ikna etmeli ve bu iğrenç ve korkunç işi durdurmalıdır.⁵¹ Bu konuda Ermenilerin hakkını savunan Lord Bryce daha sonra Britanya Lordlar Kamarasına başvurarak yardım istemiş ve şunları söylemiştir: *"Şu ana kadar sahip olduğumuz ve elimize geçen sayıları göz önüne alırsak Mayıs ayından bugüne kadar 800.000 Ermeni'nin yok edilmiş olduğu oldukça muhtemeldir. Geri kalanları kurtarmak için tek şansımız nötr devlet olan ABD'nin Almanya üzerindeki nüfuzunu kullanmaktır."*⁵²

Gazete haberlerinde Fransa ile alakalı yapılmış bir haber göze çarpmaktadır. The Argus gazetesi haberde *"Kurtarmaya gönderilen Fransız Kruvazörleri"* alt başlığıyla, Antakya körfezine sürgün edilen 5.000 Ermeni'nin Temmuz ayında bölgeye ulaştığını ancak Eylül ayına kadar bölgedeki Ermenilere herhangi bir yardım yapılamadığını ifade etmiştir. Sadece Fransızlar bölgeye Kruvazörlerle iase gönderebilmiştir.⁵³

İngiliz ve Avusturya basınında çıkan bu haberler sonucunda ABD'ye yapılan şikayetler ses getirmiş ve ABD Hükümeti İstanbul'da bulunan büyükelçisi Mr. Henry Morgenthau'ya Ermeni katliamlarını araştırması için talimat vermiştir. Nitekim Washington'dan alınan bilgilere göre

⁵¹ The Argus, "Armenian Massacres" "Ghastly Turkish Work" 23 September 1915, s.7.

⁵² The Argus, "Armenian Horrors" "Responsibility of Germans" 8 October 1915, s.7.

⁵³ The Argus, "Frence Cruiserez to Rescue" 23 September 1915, s.7.

450.000 Ermeni, Türkler tarafından öldürülmüş ve 600.000 Ermeni de evsiz kalmış veya sürülmüştür. Çoğu Amerikan hayırsever de Ermenilerin ABD'ye göç etmesi için açılan bir yardım fonuna destekte bulunmuştur.⁵⁴ Çıkan bu haber üzerine Almanya'nın Washington Büyükelçisi Count von Bernstorff, Amerikan halkına Ermenistan'da yaşanan sözde korkunç Türk zulümleri hakkında güven verme görevini üstlenerek Küçük Asya'daki katliam ve zulümlerle ilgili bütün raporların tamamen bir uydurmadan ibaret olduğunu ve Anadolu'da Türkler tarafından Ermenilere hiçbir zulmün yapılmadığını ifade etmiştir.⁵⁵

Bu haberlerin devamında soykırım iddialarını destekleyen Londra kaynaklı 27 Eylül tarihli bir haberde görgü tanıklarının ifadelerine yer verilmiş ve Nisan ayından Eylül kadar 500.000 Ermeni'nin tehirci tabi tutulduğu bilgisi verilmiştir. Buna göre ilk aşama Ermenilerin silahsızlandırılması olmuş ve bu bahane ile cinayet ve işkenceler başlamıştır. Akabinde Ermeniler toptan hapse atılmaya başlamış ve bunu sınır dışı edilmeler ve katliamlar takip etmiştir. Neredeyse geriye bir erkek bile kalmamıştır. Harput ilindeki Ermeni kadınlar satışa çıkarılarak en yüksek görevli memurdan en basit köylüye satılıp zorla Müslüman yapılmıştır. Küçük çocuklar yollara bırakılmış, başıboş dolaşan çocuklar aç kalmışlar ta ki çoğu açlıktan ölene kadar. Benzer sahneler Diyarbakır ilinde de görülmüştür. Ermenilerden kalan mallar ise bölgedeki Türk ve Kürt halkına bahşedilmiştir. Fakat soyguncular ve köylüler karavanları yağmalayarak boşaltmışlar ve az sayıda kalan gençleri de öldürmüştür. Kadınları ve kızları alı koyarak yorgunluktan bitkin düşene ve açlıktan ölene kadar yollar boyunca kırbaçlamışlardır. Bir görgü tanığı ise "Erzurum ilinden sınır dışı edilen kadınlar Harput'u düpedüz yiyeceksiz terk ettiler ve günde 50 ya da 60 oranında öldüler" şeklinde ifade vermiştir. Küçük bir Ermeni kız çocuğunun ifadesine de yer veren gazete, Şarkışla'da Vali binasının önüne geldiğinde konvoyda bulunan küçük çocuklardan bir kısmının indirildiğini ve daha sonra konvoyun yola devam ettiğini yazmıştır. Bu olay her bir köye varıldığında da devam etmiştir. Köylerde küçük çocuklar annelerinden koparılarak bu köylerdeki insanlara bırakılmış ve konvoy sayıca azalınca en son kalan

⁵⁴ *The Argus*, "Armenian Massacres" "America to take Action" 27 September 1915, s.7; *The age*, "Slaughter of Armenians" 27 September 1915, s.7.

⁵⁵ *The Argus*, "Armenian Massacres" "Denied by Bernstorff" 29 September 1915, s.9. *The Argus*, "Armenian Massacres" 29 September 1915, s.9.

kadın ve çocuklar Erzincan'a vardığında burada bulunan Fırat nehrine atılmıştır. İki Alman Kızılhaç hemşiresi ise gördükleri bu olay karşısında şok olmuş ve yaşanan bu olayları İstanbul büyükelçiliğine rapor ederek istifa etmişlerdir. Çoğu ilde yollar Ermeni cesetleri ile doludur. Gazetenin verdiği habere inandırıcılık kazandırabilmek amacıyla, yoldan geçen bir Müslüman seyyahın ifadesine de yer verilmiştir. Seyyah, Malatya'dan Sivas'a yaptığı 9 saatlik yolculuk sırasında yalnızca erkek ve kadın cesetlerine rastladığını belirtmiştir. Haberde ayrıca, yol yapımı için Erzurum ve Diyarbakır'a gönderilen Ermeni askerlerinin de benzer gözlemlerde buldukları aktarılmaktadır. Bu tür ifadeler, habere olan güveni pekiştirmeye yönelik bir strateji olarak tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde, olayların tanıklar aracılığıyla somutlaştırılması ve farklı perspektiflerin sunulması, gazetenin objektiflik iddiasını güçlendiren bir anlatım tekniği olarak ön plana çıkmaktadır. Türkler Harput'tan gelen 1800 Ermeni'nin de boğazını keserek öldürmüştür. Çoğu Ermeni de ölümden kurtulmak için din değiştirmek zorunda kalmıştır. Harput'taki yetkililer *"din değiştirmeyi arzulayan Ermeni kadınlar öncelikle bir Müslümanla evlenmesi gereklidir"* şeklinde emir yayınlamıştır. Çoğu kadın ise bu zulme karşı çıkmış ve çocuklarıyla birlikte Fırat nehrine atlayarak intihar etmiştir. Sivas'ta yaşayan Ermenilerin çocuklarını da ailelerinden sözde eğitim almaları için bırakmaları istenmiştir. Sonuç olarak yine habere göre Osmanlı Devleti Ermeni sorununu tüm Ermenileri yok ederek bir kerede kökten çözmekte kararlıdır.⁵⁶

Amerika'nın verdiği teminatı görmezden gelen eski Mısır Britanya temsilcisi Lord Cromer, Lordlar Kamarasında İngiliz hükümetine: *"Türkler tarafından yapılan Ermeni katliamlarını Alman konsolosluğu görevlileri de bilmektedir. Peki, bu konuda İngiliz Hükümeti resmi bir bilgiye sahip midir? Ermenistan bundan sonra biraz da olsa huzur bulmalı, bizim de Osmanlıya karşı savaşımızın amaçlarından birisi artık bu olmalıdır."* der. Bunun üzerine Lordlar Kamarası Başkanı Lord Crewe, Britanya Hükümetinin Ermenistan'da yaşayan Ermeni nüfusuna yapılan zulümden haberdar olduğunu, ancak Alman Konsolos görevlilerinin bu vahşeti teşvik edip etmediklerine dair ellerinde resmi bir rapor

⁵⁶ The Argus, "Atrocities in Armenia" "Wholesale Massacres" 28 September 1915, s.7; The age, "The Unspeakable Turk" 28 September 1915, s.7.

bulunmadığını belirtir.⁵⁷ Bu süreçte İngiliz Lordlar Kamarasında Ermenilerle ilgili yaşanan konuşmalar Danimarka'ya da ulaşmış Danimarka basını da Ermenilere yapılan katliamları şiddetli bir şekilde kamuoyunda kınamıştır. Akabinde ABD'nin bu konu üzerinde ciddi bir duruş sergilemesi istenmiştir.⁵⁸ Görüldüğü üzere basının gücü burada açıkça görülmüş ve oluşan kamuoyu Türkler aleyhinde şekillenmiştir. Böylece Ermenilere yapılan sözde zulümler Amerika'da infial uyandırmış ve Amerika'daki başlıca gazeteler yayınladıkları suçlayıcı makalelerle Türklerin adeta Cermenlerin ayak izlerini takip ettikleri yorumunda bulunmuştur. Newyork Tribune gazetesi yaptığı bir haberde "*Amerika henüz tam olarak şu gerçeği kavrayamamıştır. İtilaf Devletleri yalnızca kendilerini değil aynı zamanda tüm dünyayı korumaya çalışıyor.*" şeklinde savunma yapmıştır.⁵⁹

İngiliz Amiral Lord Arthur James Balfour'un, milletvekili ve İrlandalı siyasetçi Thomas Power O'Connor'a gönderdiği mektubunda, "*Bu savaşın tüm dehşeti arasında hiçbir şey, Ermenilere yapılan muameleden daha korkunç olamaz; Almanlar bu utanç verici durumu kesinlikle sona erdirebilir.*" şeklindeki ifadeler, yalnızca savaşın getirdiği yıkımın bir yansıması olarak okunmamalıdır. The Daily Telegraph gazetesi ise; Türklerin Başkumandan Vekili olan Enver Paşa'nın Kafkaslardaki yenilginin öcünü almak için bölgedeki Ermenileri katlettiğini yazmış ve Enver Paşanın bölgede yaşayan Ermenilere karşı uyguladığı politikayı, Alman Politikacı Reknistblow'un vicdansız ve insanlık dışı yargılamalarına benzetmiştir.⁶⁰

ABD Dışişleri Bakanlığı yayımladığı açıklamada ABD İstanbul Büyükelçisinden aldıkları habere göre Türkler tarafından Ermenilere yapılan katliamların Bulgaristan'ın savaşa girmesiyle başladığını belirtmiştir. ABD'nin katliamlara ilişkin Türklerle yapmış olduğu başvurular önemsenmemiştir. Bunun karşısında Washington'un

⁵⁷ The Argus, "Armenian Horrors" "Responsibility of Germans" 8 October 1915, s.7. İlgili haberde ise 1.000.000 Ermeni'nin öldürüldüğü bilgisi verilmekteydi The Age, "Nearly 1.000.000 People Perish" 8 October 1915, s.7.

⁵⁸ The Argus, "Armenian Massacres" "Horror in Denmark" 11 October 1915, s.9; The Mercury, "The Armenian Atrocities" 11 October 1915, s.6.

⁵⁹ The Argus, "Armenian Massacres" "Feeling In America" 11 October 1915, s.9; The Mercury, "Turk Merely Following The Teuton" 12 October 1915, s.5.

⁶⁰ The Argus, "Armenian Massacres" "Appeal By Mr. Balfour" 11 October 1915, s.9.

Türklere karşı herhangi bir aksiyonda bulunulacağına inanılmamaktadır. Salı günü Avam kamarasında yapılan bir toplantı esnasında Dışişleri Bakanı Sekreteri Sir Edward Grey, zulümlere karşı öfke duyduklarını ifade etmiştir. “Papanın Sultana başvurusu” başlığıyla verilen haber, aynı zamanda İtalya Roma gazetesinde “Correspondenza” ismiyle yayımlanmış ve verilen haberde; Kutsal Papa makamının Ermeni soykırımlarına ilişkin olarak diplomatik kanallar yoluyla Türkiye’ye mükerrer protestolar yaptığı belirtilmiştir. Bu metotların da amacına ulaşmadığı görülünce Papa kişisel olarak Osmanlı Sultanına başvurmuş ve buna karşılık Osmanlı Sultanı bu zulümleri durduracağını vaat etmiştir.⁶¹

16 Ekim’de çıkan haberlerde ise Ermeni Zulümleri başlığı altında doktor ve hemşire ihtiyacından bahsedilerek, dışişleri bakanlığı sekreteri Sir Edward Grey’in Anglo-Ermeni Örgütüne yazmış olduğu mektup verilmiştir. Grey mektubunda doktor, hemşire ve erzak ihtiyacından bahsetmiştir. Ayrıca Tiflis’teki Britanya Konsolosluğu: “*Türk askerleri Sason bölgesindeki Ermeni halkı katletmektedir. Sason 1894’te Kürtler tarafından Ermenilere yapılan katliamla nam salmıştır.*” şeklinde duyuru yapmıştır.⁶² “Belçika ve Ermenistan” “Son 400 yılın en kötü suçları” başlıklarıyla verilen bir başka haberde ise Londra’da Belediye binasında, zulme uğrayan Ermeniler adına bir yardım fonu açmak amacıyla Cuma günü öğleden sonra bir toplantı yapıldığı, toplantının açılış konuşmasında Lord Bryce’in son bir yıldan beri işlenmiş olan iki uluslararası suçun son 400 yılda işlenen en kötü suç olduğunu ifade ettiği yazılmıştır. Dahası Almanların Belçika’yı istilasının bile Türklerin Ermenilere yapmış olduğu katliam yanında hafif kaldığı belirtilmiştir.⁶³ Bu durumla ilgili olarak New York Times gazetesinin 18 Ekim 1915 tarihli baskısında Türkler adına fikirlerini dile getiren Ziya Müfti Zade Bey; “*Ermenistan neresidir?*” *Ermenileri koruyanlar, bütün şehir ve illeri zihinlerinde canlandırabilirlerse Ermenistan hem Hindistan hem Yunanistan arasındaki bölgeyi kaplamalı ve çok sayıda Ermeni’nin oturduğu New York’u içermelidir. Ama sorun şu ki bu sayılan toprakların*

⁶¹ *The Argus*, “Armenian Outrages” “Fresh Cases Reported” “Pope Appeals to Sultan” 14 October 1915, s.7; *The Mercury*, “The Slaughter Resumed” 14 October 1915, s.5.

⁶² *The Argus*, “Armenian Atrocities” 16 October 1915, s.19.

⁶³ *The Argus*, “Belgium and Armenia” “Worst Crimes for 400 Years” 18 October 1915, s.9.

hiç birisi, makul bir Ermeni çoğunluğa sahip değildir. Türkiye'deki Ermeniler Osmanlı vatandaşıdır. Rusya'daki Ermeniler Rus vatandaşıdır. ABD'deki Ermeniler Amerikan vatandaşıdır. Yani bu ülkeleri yöneten kanunlara Ermeniler uymalıdır. Amerikan halkına bir şey hatırlatmak istiyorum...Amerika yabancı bir güçle savaştayken Ermenilerin siper alıp Amerikan birliklerine ateş ettiklerini görselerdi ne düşünürlerdi... Tehcir olayına gelince Ermenilerin Rusya'ya verdiği destekle Ruslar, Van ve çevresini işgal etmede başarılı olmuşlardır. Bu durum, hainliğin tekrarını engellemek için ciddi önlemler almayı gerektirmiştir. Elbette göç sırasında hastalık, kanunsuzluk gibi olayların yaşanması kaçınılmazdır" demiştir.⁶⁴

18 Ekim 1915 tarihli Argus gazetesinde yayımlanan ve "Müttefiklere yardımcı olmak için gönderilen birlikler" başlığı altında sunulan bir diğer habere göre, Türkiye dışında yaşayan Ermenilerin, Küçük Asya'daki kardeşlerine yönelik gerçekleştirilen katliamların intikamını almak amacıyla bir araya geldikleri bildirilmiştir. Özellikle İtalya, Mısır, Balkanlar, Büyük Britanya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı coğrafyalarda ikamet eden Ermeniler, bu amaç doğrultusunda bir gönüllü birlik oluşturmuşlar ve müttefik kuvvetlerle birlikte savaşmak için cepheye gitmeye karar vermişlerdir. Bu haber, dönemin siyasi ve askeri atmosferine dair önemli bir gösterge olarak, Ermeni diasporasının savaşın gidişatındaki etkilerini ve müttefiklerle olan ilişkilerini ortaya koymaktadır.⁶⁵ 22 Ekim tarihli başka bir gazetede ise "Ermeni Sorunu" başlığı verilmiş ve haberde; İstanbul muhabiri Bay John Reed'ten gelen aşağıdaki mesajı "The New York World" adlı gazete yayımlamıştır:

Sofya, 14 Eylül (İstanbul'dan kaçırıldı 7 Eylül)-Büyükelçi Morgenthau Türk hükümetine hayatta kalan Ermenilerin Amerika'ya taşınması için 200.000 pound toplaması teklifinde bulunmuş ve bu konunun ele alınması için başkan tarafından atanmış önde gelen Amerikalılardan oluşan bir komisyonun oluşturulması isteğini Washington'a telgraf ile göndermiştir. Bunun üzere 5 isim önerilir ancak kim oldukları söylenmeyecektir. Türk hükümeti 3 Eylül'de bu teklifi kabul eder, fakat

⁶⁴ Meral Kuzgun, (2014) *Yerel ve Yabancı Basında ...* s.784.

⁶⁵ *The Argus*, "Asia Minor Massacres" "Armenians Will Avange" 20 October 1915, s.9; *The Mercury*, "Avenging The Massacres" 20 October 1915, s.5.

Washington'dan cevap gelmez. Aynı günlerde yapılan bir röportajda ise büyükelçi konuyla alakalı şunları söylemiştir:

“ABD Ermenilerin yaralarını sarma hususunda Hz. Musa olabilirdi. Onlar Doğu Oregon, Idaho, Nevada ve California gibi Washington'un batı eyaletlerinin yerleşim olmayan bölgesine konulabilirlerdi. Onlar temiz, çalışkan, akıllı bir ırktı ve göçmenler için en iyi sınıf, eğitime istekli çiftçiler ve işçilerdi. 2 ya da 3 hafta önce Enver Paşa ve Talat Bey'le görüşüm (Türk Genel Kurmay Başkanı ve İçişleri bakanı ve bugünün iki fiili yöneticisi) ve onlara şunu önerdim: Ermenilerin toptan sınır dışı edilmesi salt(sadece) bir askeri tedbir olsaydı, belki (muhtemelen) onlar Amerika'ya sınır dışı edilmelerine itiraz etmeyeceklerdi. Onlar sonunda razı oldular (kabul ettiler). Araştırma sonucunda 1 milyon doların yeterli olmadığını keşfettim. Yalnızca 110.000'i İstanbul'da olmak üzere 500.000 Ermeni'nin yardıma ihtiyacı vardı. Önden verilecek adam başı 100 dolar onların giydirilmesi ve taşınması için gerekliydi. Bütün ırkın kurtarılması ve Amerika'nın ihtiyaç duyduğu iyi bir vatandaş profili adına Ermeniler Amerika adına muhteşem bir fırsattı. Yerleşimciye ihtiyaç duyan Birleşik Devletler eyaletleri Küçük Asya'ya gidecek bir gemi donatmalı ve her birinin bir kaynak (bağış) toplamasını öneriyorum. Belki de 1 milyon pound ihtiyaç duyulan toplam miktar olacaktır. Nisan ayından beri Türk hükümeti tarafından yapılan zulümde, 300 bin ile 700 bin arasında katliam, açlık ve hastalıktan ölen olduğu az çok tahmin edilmektedir.”

Bir başka haberde ise "Bütün nüfus gönderildi" başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir: *"Samsun, Mardin, Sivas ve Hajun illerinin sınırları içinde yaşayan Ermeniler, Halep ve Adana çevresine, İran'ın doğusundaki vilayetlere ve kuzeydeki Karadeniz bölgesine doğru tamamıyla sevk edilmiştir."* Bu metin, dönemin yerel ve bölgesel etkileşimlerini vurgularken, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni nüfusuna yönelik politikalarını ve bu politikaların coğrafi sınırlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Analiz, aynı zamanda bölgesel nüfus hareketliliği ile birlikte, 1915 Ermeni Tehcirinin daha geniş coğrafi bağlamını da gözler önüne sermektedir. Ayrıca Ermeniler göç bölgesine trenle gidecekse 180 Piastre (12 Paunt) ödemek zorunda bırakılmıştı. Parası olmayıp da trene binemeyen Ermeni çocuk, kadın veya hastalar ise yollarda perişan olmuştu. Kapalı yük vagonlarına tıka basa konulan

Ermenilerin sayıları 45 kişiyi buluyordu. Şayet yanlarında yiyecek getirmemişlerse vagonlardaki Ermeniler yolculukları boyunca aç bir şekilde yol almak zorunda kalmışlardı. Vagonlarda hamile kadınlar çocuklarını bu zor şartlarda doğurmuşlar, hatta vagonlarda bu kötü şartlara dayanamayıp birçok insan hayatını kaybetmişti. Çoğu Ermeni trenden kendilerini atarak intihar etmiştir. Vagonlardaki Ermeniler soyulduğu gibi, kadınlar ise durulan her istasyonda Türk askerleri tarafından tecavüze uğramışlardır. Trenler tıka basa doluydu. Tren vagonları şehirlerden geçerken Ermeniler bir parça ekmek için vagonun pencerelerinden ellerini çıkararak yalvarıyordu. Ermeni erkekler kendi eşlerini tren vagonlarına bindirip yollamışlardı. Kendileri ise maddi imkânsızlık dolayısıyla yürümek zorunda kalmıştı. Bu insanlar ise yolculukları sırasında tepelerden inen eşkıyalar tarafından soyulmuştu. Halep için yola çıkanlardan sadece 1000 kadarı bölgeye ulaşabilmişti. Özellikle Afyon ve Konya’da trenlere binmek için bekleyen Ermeniler, tren vagonlarının yetersizliği nedeniyle istasyonlarda uzun bir zaman beklemek zorunda kalmıştı. Bu bekleyiş esnasında Ermeni kızlar ve genç kadınlar “Türk Haremleri” için alıkonulmuştu. Erkek çocuklar ise esir olarak satılmıştı. Geri kalanlar ise evsiz barksız çöle sürülmüştü.⁶⁶

Görüldüğü üzere Argus gazetesi haberlerine göre Ermeniler açıkça Türklerin uyguladığı iddia edilen soykırıma maruz kalmıştır. Konu ile alakalı bir diğer haberde yine bu olayları destekler niteliktedir. Haber “Erkek Öğretmenler Öldürüldü” başlığıyla verilmiş ve şu ifadelere yer verilmiştir:

“Afyon’da bulunan erkek öğretmenler ıssız bir tarlaya götürülmüş ve başları baltalarla parçalanmıştı. Afyon Karahisar Ermeni Okulunda okuyan kız öğrencilere ise Türkler tarafından tecavüz edilmiş ve sürgüne tabi tutulmuştu. İstanbul muhabiri olan Bay John Reed, bu bilgelerin çoğunu Alman doktorları ve muhabirlerinden aldığını ifade ederek bilgilerin güvenilirliğini ispata çalışmıştı. Öte yandan Bay John Reed, yaşanan bu tecavüz olayları ile ilgili bölgede bulunan Amerikalı misyoner ve diplomatların konuşmayacağını ifade etmişti.”

Haberin devamında ise yüksek mevkideki Türk devlet adamlarının Ermeni katliamlarını bütün yabancıları bölgeden uzaklaştırmak amacıyla

⁶⁶ The Argus, “Armenian Problem” 22 October 1915, s.5.

yaptığını, bu planlarının Balkan savaşlarından beri Türklerin götüğünü, sırada ise Yunanlılara işaret edildiği, ardından Yahudiler ile İtalyanlara benzer şeylerin yapılacağı ifade edilmişti. Bay John Reed, ayrıca Türk Devlet Adamlarının amaçlarının bütün Hristiyanları Anadolu'dan atmak olduğunu, ayrıca Amerikan Okul binalarını ve mülklerini istediklerini müttefikleri olan Almanları da savaş sonrasında Anadolu'dan atacakları yorumunda bulunmuştu. Dahası Bay John Reed, Ermenilerin sınır dışı edilmesinin İslam şeriatına da aykırı olduğunu ifade ederek Osmanlı Devleti'nde sultandan sonra en yüksek merteye olan Şeyhülislamın bile bu yapılara dayanamayarak istifa ettiğini söylemişti.⁶⁷

Gazeteler arasında San Jose California, ABD kökenli The Mercury gazetesi de Ermeni olayları hakkında haberler yapmıştır. Gazete 23 Ekim 1915 tarihinde "Ermeni Zulümleri" Bir milyondan fazla Ermeni sürüldü." başlığıyla verilen haberde; Washington Türk elçiliği yayınladığı resmi bir raporda şunları iddia etmiştir: Ruslar Müslümanlara karşı zulümler yapıyor ve Ermeniler de her fırsatta Türklere işkence ediyor. Türk Elçiliğinin iddiasına göre Ermeniler açlıktan ölsünler düşüncesiyle Türk bebeklerinin yanaklarını deliyorlar. Haberin devamında Washington'a ulaşan gayri resmi raporlar gösteriyor ki bir milyondan fazla Ermeni sürülmüş ve toplam Ermeni nüfusunun üçte ikisi de Türkler tarafından öldürülmüş veya esir edilmiştir. 200.000 Ermeni ise Rus topraklarına kaçmıştır.⁶⁸

"Türk Zulümleri-Ermenilerin Katliamı" başlıklarıyla verilen başka bir haberde; Viscount Bryce tarafından gönderilen bir mektuba yer verilmiştir. Mektupta Kuzey ve Doğu Anadolu'da Ermenilere yapılan zulümlerin son kanıtları daha önceden anlatılan dehşet hikâyelerin doğruluğunu onaylamaktadır. Medeni dünya ise yaşanan bu zulme müdahale etmede çaresiz kalmıştır. 15 Ağustos 1915'e kadar yarım milyonu aşkın Ermeni'nin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Türk polisleri sürekli olarak kırbaç ve cop kullanıyor ve çoğu kadını evire çevire dövüyor. Tiflis'ten bir muhabirin ifadesine göre, bir zamanlar Ermenistan Krallığının başkenti olan Van'dan insanlar sürülmüş ve çoğu güneye doğru kaçmak zorunda kalmıştır. Cavit Bey'in "Kasap Taburları" olarak tanımladığı 8.000 kişilik askerî birlik, Lairt'teki Hristiyan nüfusunun

⁶⁷ *The Argus*, "Men Teachers Killed" 22 October 1915, s.5.

⁶⁸ *The Mercury*, "Armenian Atrocities" "Over 1.000.000 Exiled" 23 October 1915, s.5.

büyük bir kısmını katletmiş ve bunun sonucunda, Cavit Bey, iki Ermeni piskoposunun şehir meydanına getirilip burada yakılmasına dair emir vermiştir. Temmuz ayının başında Muş'ta Türkler Ermenileri silahsızlandırarak, kasabanın tanınmış simalarını ve köy muhtarlarını alıkoyarak ailelerinden yüklü miktarda fidye talebinde bulunmuştur. Hatta fidyeleri getirmeleri için alıkoyduğu Ermenilerin el ve ayak tırnakları sökülmüş, dişleri çekilmiş ve burunları bıçakla kesilerek akıl almaz işkencelere tabi tutulmuştur. Muş'taki Ermeniler kendilerini Kiliselerde ve taştan inşa edilmiş evlerde 4 gün boyunca savunmaya çalışmışlardır. Fakat Alman subayları tarafından kullanılan toplara daha fazla dayanamamış ve bütün Ermeniler ölmüştür. Öte yandan Müslüman ahali de Ermenilerden kalan evlere akın etmişlerdir. Sağ kalan kadın ve çocuklar ise büyük kamplara sürülmüştür. Muş'taki Ermeni köylerinde de benzer durumlar yaşanmıştır. Türkler, Ermeni evlerini, içlerinde insanlar olmasına rağmen ateşe vermiştir. Ermeni kadınları, çocuklarını kurtarmak amacıyla cinnet geçirerek evlerinin dışına çıkarmaya çalışmışlardır. Bazı kadınlar, alevler arasında diz çökerek Tanrı'ya dua etmekte, diğerleri ise yardım çağrısı yapmak için bağırılmaktadır. Ancak katliamı gerçekleştiren Türkler, bu trajik duruma kayıtsız kalmış ve mağdurlara yönelik en küçük bir yardımda bulunmamıştır. Hatta yanmamak için dışarı çıkan çocukları tutarak tekrardan yanan evlerin içine atmışlardı. 30.000 Türk ve Kürt Muş'un tepelik bir Ermeni köyü olan Sahun 'da yaşayan 1.500 Ermeni'yi kuşatarak öldürmeye çalışmış, burada yaşayan Ermeniler, kendilerine doğru gelen Türk ve Kürtlere karşı ellerine geçirdiği taş tırpanlarla mücadele etmiş ve çok sayıda Türk ve Kürt'ü bıçaklayarak öldürmüştür. Ancak sonunda esir düşmemek adına kadınlar çocuklarını da kucaklarına alarak uçurumdan aşağı atlayarak hayatlarına son vermişlerdir.⁶⁹

ABD merkezli *The Mercury* Gazetesi, tıpkı İngiliz ve Avustralya kaynaklı diğer yayınlar gibi, Ermeni olaylarını Osmanlı Hükümeti'nin sorumluluğuna yüklemiştir. Bu gazeteler, Osmanlı'nın bu olaylardaki rolünü vurgulayarak, haberlerin sürekliliğini sağlamış ve sözde soykırımın görgü tanıklarının ifadelerini geniş bir şekilde yayımlamıştır. Örneğin, Sefer Kuvvetleri muhabiri C. E. W. Bean, 19 Ekim 1915 tarihinde

⁶⁹ *The Mercury*, "Turkish Atrocities" "Massacre Of The Armenians" 29 November October 1915, s.5.

Gabatepe'de sorgulanan bir Ermeni'nin ifadesine yer vererek, olayların tanıklarının anlatımlarını belgelemiştir. Bu ifadeler, dönemin tanıklıklarını ve olayların tarihsel bağlamını daha ayrıntılı bir şekilde sunmaktadır:

“Bu Ermeni savaşın başında Osmanlı Ordusu için Kafkaslarda Ruslara karşı savaşmaktaydı. Aynı zamanda kardeşi de kendisi ile beraberdi. Ön saflarda Osmanlının başarısı için savaşan bu Ermeni asker hastalanmış ve kardeşiyle birlikte izinli olarak memleketine gönderilmişti. Fakat Kafkasya’dan memleketlerine dönüş yolculuğu sırasında bu zulümlere tanıklık etmişti. Macera dolu bir yolculuktan sonra Garnizonun bulunduğu kasabaya varan Ermeni kardeşler, burada 3 hafta kaldıktan sonra sahte isimlerle yeniden orduya katılmıştı. Yeni karargâhlarında 2 gün geçtikten sonra bir subay kışlaya gelerek bütün askerlerin sıraya geçmesi için emir vermişti. Daha sonra bu subay, iyi süngü kullanabilen 100 askere ihtiyaç duyduğunu ifade edince kendileriyle beraber 100’den fazla asker bir anda öne çıkmıştı. Öne çıkan bu askerler büyük bir binaya götürülmüş ve kendilerine Jandarma üniformaları giydirilerek Tüfek ve mühimmat verilmişti. 8-10 kişilik gruplara ayrılan bu askerler sözde düzeni sağlamak için şehirde devriye gezmeye başlamıştır. Bu görevde iştigal ederken 2 papaz ve 40 kadar Ermeni’nin polis tarafından sürüklenerek Hapishaneye götürüldüğünü gördük ancak ebetteki hiçbir müdahalede bulunmadık. Her sokak köşesinde bir jandarma nöbetçi olarak dikiliyordu. Biz devriye görevindeydik ve kaçış imkânsızdı. Sonra bir polis dükkânlara girerek dükkân sahiplerini kelepçeleyip hapishaneye götürdü. Hapishaneler artık yetersiz kalıyordu. 3. günün sonunda bir binbaşı gelerek, özel bir görev için içimizden iyi süngü kullanan 40 kişiye ihtiyacı olduğunu söyledi. Bunun üzerine ben bu işin arkasında iyi bir şey yatmadığını anladım ve öne çıkmadım. Ancak kardeşim olayın içyüzünü bilmediği için öne atılmak istedi. Fakat benim kendisini dirseğimle dürtmemle duraksadı. Bizim dışımızda 40 Türk askeri öne çıktı. Ertesi gün binbaşının verdiği görevi icra eden bu 40 asker geri döndü. Aradan birkaç gün geçtikten sonra yine aynı binbaşı gelerek tekrardan 40 askere ihtiyacı olduğunu ifade etti. Bu sefer 40 farklı asker öne çıkmıştı. Biz ise yine sessiz kalmıştık. Bu durumu fark eden binbaşı ise bizi azarlayarak sizde geçin aksi takdirde kafalarınızı kıracağım diyerek gruba bizi de dâhil etti. Bu emre itaat etmekten başka şansımız yoktu. Neticede gece yarısı bir düdük sesi ile sıraya geçerek göreve başladık. Cadde boyunca

sırayla yürüyüşe başladık ve nihayet büyük bir binanın önünde durduk. Kapılar açıldı ve birbirine bağlı bir halde bulunan talihsiz 4 kişi dışarı çıktı. Ardından bir 4 kişi daha bu 800 kadar tutuklu çıkana kadar devam etti. Gecenin karanlığında biz bu esirleri sıraya sokup onlara eskortluk etmeye başladık. Gün doğumunda 6-7 polis birkaç jandarma ve 1 subayın bulunduğu bir yere vardık. İlk kez gördüğümüz ve 100 kişiden oluşan bir jandarma birliği karşımızda hazır bulunuyordu. Binbaşı bizlere emrederek geriye dön emrini verince bizler 800 kişiden oluşan Ermeni mahkûmları bırakarak geri döndük. 10 dakika sonra bir tepeye geldik. Başımızdaki komutan bize yeniden dur emri vererek şu ifadelerde bulundu. Her ne kadar Ermenileri öldürme zevkinden mahrum kalsanız da size ölümlerini izleme zevkini yaşatacağım dedikten sonra şimdi izleyin dediğinde gördüklerim tasvir edemeyeceğim kadar korkunçtu.”

Hikâye de tam bu noktaya gelindiğinde Ermeni görgü tanığı kendini koyuverip ağlamaya başlamıştı. Daha sonra gördüklerini anlatmaya devam eden bu Ermeni asker şöyle diyecekti:

“Gördüğüm yaklaşık 100 kadar kurt diyebileceğim insanın bu savunmasız durumda olan insana süngüleriyle defalarca vurduğunu gördüm. Bu savunmasız durumda bulunan Ermeniler 4’lü gruplar halinde birbirine bağlı olduğu için kaçmaları söz konusu olmamış ve süngülerle gaddarca katledilmişlerdi. Hiçbir silah sesi duyulmamıştı. Zira tercih olarak en sessiz metot olan süngüler kullanılmıştı”.⁷⁰

The Argus gazetesinin editörüne yazılmış olan başka bir haber ise “Ermenistan’ın Şehitliği” başlığıyla verilmişti. Haberde Belçika’da yapılan katliamdan sonra Osmanlı Devleti’nin de masum olan 800.000 Ermeni’yi katlettiği ifade edilmişti. Bu talihsiz topraklarda şehit olan Ermeniler 15 yüzyıldan beri, vahşi hükümdarlar için kolay bir yem olmuşlardır. Ermeniler, tarihsel süreç içerisinde, özellikle Farslar, Ruslar ve Türkler gibi büyük güçlerin egemenlik mücadelesi arasında varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Kürtler gibi bölgesel güçlerin etkisi altında da Ermeniler çoğunlukla maruz kaldıkları dışsal baskılarla baş etmeye çalışmışlardır. Bu durum, Ermenilerin varlık mücadelesinin, adeta aç gözlü güçlerin arasında bir kuzuya benzer şekilde hayatta kalma çabasıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ermenilerin II. Meşrutiyet

⁷⁰ The Argus, “Story of Eye-Witnesses” 2 December 1915, s.5.

ile yeşeren umutları 14-24 Nisan 1909 yılındaki katliamları ile son bulmuştur. Türkler toplam 1.500.000'lük nüfusun 800.000'ini Mayıs 1915'ten bugüne kadar katletmişlerdir.⁷¹

ABD kaynaklı The Mercury gazetesi de Avusturalya basınıyla benzer haberler yapmıştır. “Türk Zulümleri” “Ermenilerin Yok Edilmesi” gibi başlıklarla Türklerin Ermenilere sözde yaptığı katliamı okuyucularına duyururken, haberin devamında 5.000 Ermeni'nin kırbaçlarla dövülerek akli dengesini kaybettiğini ve yağma, cinayet, açlık, tecavüz ve kız kaçırmaya gibi korkunç vakalar görüldüğünü yazmıştır. Hatta iddiaya göre bir vakada 200 Ermeni kamyonlarla ırmak kenarına götürülmüş ve kurşuna dizilmiştir. Dahası bütün Ermeni erkeklerin üzerleri yarıya kadar soyulmuş ve götürülmeden önce birbirine bağlanmıştır. Ermeni kadın ve kızlar ise Türk köylerine dağıtılmış, isteyen istediğini seçmiştir. Karısının ve 3 kızının alındığını gören zengin bir Ermeni adam aklını kaybetmiştir. Bir görgü tanığı ise şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bugün ben hastanede 21 tane kadın ve çocuğu yorgunluktan bitap bir şekilde yerde yatarken gördüm. Çocukların 3 tanesi ölmek üzereydi ve kalanların yarısı da muhtemelen ölmek üzereydi. 2 çocuğu zorla annelerinden ayırdılar. Bu olay üzerine acılı anne şuarsuz bir şekilde tren rayları üzerinde yürümeye başladı. Tam o esnada geçmekte olan tren kadının bacaklarının üzerinden geçti ve kadının bacağı kısmen koptu ve şu an o kadının akli dengesi yerinde değil. Bu insanların acıları ıstırapları son derece korkunç ve tarifî ise mümkün değil.”⁷²

Görüldüğü üzere yabancı basında Ermeni katliamı haberlerinin sonu gelmemektedir ve artık 1916 yılına girilmiştir. 1 Ocak 1916 tarihli bir haberde Türkiye'nin hızlı bir şekilde Almanlaştığı ifade edilerek, İstanbul'un yaşamak için korkunç bir yer olduğu belirtilir. Haberde ayrıca Türklerin Almanları örnek alarak ülkelerindeki bütün yabancıları temizlemekte kararlı oldukları özellikle Ermenilerin katliamı noktasında son derece istekli oldukları ifade edilir.⁷³

Ocak ayında çıkan diğer haberlerde ise Anadolu'nun doğusunda bulunan bazı vilayetlerden “Ermeni Katliamları” “Köylüler katledildi”

⁷¹ The Argus, “Armenia's Martyrdom” 9 December 1915, s.5.

⁷² The Mercury, “Turkish Atrocities” “Wiping out of Armenians” 16 December 1915, s.5.

⁷³ The Argus, “War Notes” 1 January 1916, s.5.

başlıklarıyla yeni haberler gelmiştir. Buna göre Viscount Bryce, Ermenistan'daki bir arkadaşıdan aldığı yeni zulüm haberlerini gazete sütunlarına taşımıştır. Haberde 10 Ocak'ta Elbistan'dan yazan meslektaşının verdiği bilgiye göre Muş şehrinden gelen Ermeni göçmenler, 1500 kişiden oluşan Sason Ermeni'sinin Kasım sonunda Türk yetkililerine açlık ve soğuktan dolayı teslim olduğunu ifade eder. Teslim olan bu Ermeniler Muş valisinin emri üzerine katledilmiş, kadın ve çocuklar ise Fırat nehrine atılarak boğulmuştur.⁷⁴

Aynı haberde güney bölgelerinden de benzer haberler alındığına dair satırlar yer alır. "Kadın ve Çocuklar Yakıldı" başlığıyla verilen haberde Viscount Bryce Mersin'den gelen bir görgü tanığına ait bilgiler gazeteye yansımıştır. Habere göre Mersin'den gönderilen Ermeni sayısının 25.000 olduğu ifade edildikten sonra şehirde bulunan Ermenilerin çekmiş oldukları acı, keder ve zorluklar tasvir edilemez şekilde nitelendirilmiştir. Şehirde, sayısız ölümün yaşandığı ve yüzlerce Ermeni çocuğunun ebeveynlerinden koparılarak yol kenarlarında terk edildiği belirtilmiştir. Türk kolluk kuvvetlerinin uyguladığı vahşi zulümler, Ermeni halkının yaşadığı acıyı daha da derinleştirmiştir. Bu olaylar, sadece fiziksel yok oluşla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda etnik kimliğin ve toplumsal yapının büyük bir tahribatına yol açmıştır. Yine Halep'ten gelen bir başka haberde 1 Ağustos 1915'ten beri 20.000 Ermeni'nin Halep'e ulaştığı ve hemen hemen hepsinin yaşamış olduğu zorluklar, istismar, soygunculuk ve yol boyu yaşadıkları zulümler anlatılmıştır. Urfa- Arappınar arasında yaklaşık 25 millik bir mesafede anayol boyunca 500'den fazla gömülmemiş ceset olduğu görgü tanıkları tarafından anlatılmaktadır. Olaya objektif ve soğukkanlı bakan ve konu hakkında doğru bir şekilde bilgilendirilmiş kişiler Ermeni tehciri neticesinde ölen insan sayısının 15 Ağustos 1915 tarihi itibarıyla 500.000'nin üzerinde olduğunu bildirmektedir. Haberlerde geniş şekilde yer alan konu şüphesiz tehcirden dolayı etkilenen ve katliamın yapıldığı 7 şehirdir. Ayrıca olumsuz hayat şartları nedeniyle de birçok insanın öldüğünden bahsedilir.

Örneğin Konya'dan gelen bir bilgide, Eskişehir'de 12.000-15.000 arasında Ermeni'nin en dayanıksız çadırlarda kaldığı ifade edilir. Pamuk kumaştan yapılan bu çadırların yağmur sularını geçirdiği ifade edilerek

⁷⁴ *The Argus*, "Armenian Massacres" "Peasantry Slaughtered" 17 January 1916, s.9.

şartların olumsuzluğuna dikkat çekilmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar nedeniyle her gün 30 ile 40 Ermeni'nin hayatını kaybettiği yazılmıştır. Tiflis'te bulunan başka bir Ermeni muhabiri ise şu bilgileri vermiştir:

“Mayıs ayının sonuna doğru Askeri Vali Cevdet Bey, Van'dan uzaklaştırıldı. Bunun üzerine güneye doğru kaçan Cevdet Bey 8000 askeriyle Sart-Sairt bölgesine girdi. Bu askerlere “Kassab Tabouri” (Kasap Taburu) denilmekteydi. Cevdet Bey Sairt'in Hristiyanların çoğunu katlettiği gibi Ermeni Piskoposu Eghishe Vartabed ve Çaldıran Piskoposu Addai Sherakunşer'i meydanda yakma emri verdiğini rapor etmişti. Yine Bitlis'te Cevdet Bey 15.000 Ermeni'yi öldürüp kendi kazdıkları hendeklere gömmüştü. Kadın ve çocukların Dicle nehrine atılarak boğulduklarına inanılırken, cesur olup karşı koyan Ermeniler ise Türk ordusuna karşı son kurşunlarına kadar mücadele etmişler ve Türk askerlerine esir düşmemek adına ya kendilerini zehirlemişler ya da kurşunla intihar etmişlerdi. Muş da ise Temmuzun başında Türk yetkililer Ermenilerden silah talep ettikleri gibi kimisinden de fidye talep etmişlerdi.”⁷⁵

12 Şubat 1916 tarihli *The Argus* gazetesinin 17. sayfasında yer alan "Daha fazla Ermeni zulümleri" ve "Türkiye'de Kadınlar Uluorta Satıldılar" başlıklı haberde, İsviçre gazetelerinin, Küçük Asya'da hayatta kalan az sayıdaki Ermeni'ye yönelik katliamların yeniden başladığını belirttikleri aktarılmaktadır. Genç kadınlar İstanbul'da açık pazarlarda satılırken, erkekler ve çocuklar vurularak öldürülmüştür.⁷⁶ Yine 21 Şubat 1916 tarihli *The Argus* gazetesinin 7. sayfasında "Amerika Türkiye'yi Tehdit Ediyor", "Ermeni Dehşetlerine Karşı Protesto" başlıklı haberde ABD Dış İşleri Bakanı'nın (Bay Lansing) Ermeni zulümlerine karşı protesto içeren bir telgraf mesajını İstanbul'a gönderdiği bildirilmektedir. Faillerin cezalandırılacağına dair ümidini ifa eder ve katliamların ve zulümlerin tekrarlanması durumunda sert (zorlayıcı) bir aksiyon almakla tehdit eder.

Erzurum'da “Daha Başka Katliamlar” başlığı ile verilen haberde ise “Erzurum tahliye edilmeden önce Türk Garnizonu ile beraber askerlik yapan Kürtler Ermenilerin merhametsizce katliamını gerçekleştirdiler. Bu

⁷⁵ *The Argus*, “Armenian Massacres” “Women and Children Burned” 22 January 1916, s.5.

⁷⁶ *The Argus*, “More Armenian Atrocities” 12 February 1916, s.17.

katliamlarda binlerce Ermeni öldürülmüştür diye yazar."⁷⁷ Bir gün sonra çıkan 22 Şubat 1916 tarihli "Ermeni Harekâtı" ve "Düşmanın Bağdat Ordusu Tehlikede" başlıklı haberde de Büyük Dük Nikolas'ın ana karargahını Erzurum'a transfer ettiği, Kafkas Rus ordusunun Türkler'in peşinden kovalamaya devam ettiği ve 2500 Türk askerinin silah ve mühimmatları ile ele geçirildiği bildirilmektedir. Rusların Karadeniz ile Van Gölü arasındaki tüm cephelere ağır hasarlar verdiği, Kâmil Paşa yönetimindeki orduyu ele geçirme mücadelesinin sınırları gerdiğini ve ölen Türk askerlerin silah ve mühimmatlarını geride bıraktıkları yazılan haberde ayrıca Enver Paşa'nın ordusunun destek amaçlı Sivas'tan Erzurum'a doğru ilerlemekte olduğu, Kâmil Paşa'nın kaçak ordusu kurtarılsa bile geriye bitap düşmüş ve savaşamayacak askerlerin kalacağı bildirilmektedir. Ruslar son birkaç günde 50 milden fazla ilerleyerek Fırat'ın üst sularını ele geçirmişlerdir. Ayrıca güneydeki başarıları ise Dicle'nin yukarısı sularında onları güvenceye almaktadır. Böylece onlar Türk Ordusunu Bağdat harekât alanından ve Küçük Asya'da İran'da bulunan ordularından tamamen kesip ayırmıştır.

"Amerikan Protestosu Gayri Resmî" başlığı ile devam eden haberde Amerikan Dışişleri Bakanı Bay Lansing'in açıklamasına göre ABD'nin Ermeni katliamlarına karşı Türkiye'yi protestosu da gayri resmidir. Amerika resmi bir şekilde herhangi bir yabancı güç tarafından kendi konularına ilişkin yapılan bu muameleyi duyuramaz (bildiremez).⁷⁸

Artık 1917 yılına gelinmiştir ve sözde soykırım haberleri gündemi oldukça meşgul etmiştir. Dahası yapılan haberler basında geniş yankı uyandırmış ve Osmanlı topraklarını işgal eden Avrupalı devletlerin istediği fırsat eline geçmiştir. Yapılan her haberde anlatılan Ermeni olaylarına ilişkin anlatımlar diğerinden daha ağır işkence ve ölümler içermektedir. Örneğin Sidney Morning ve Daily Telegraph gazetelerinin 2 Ocak 1917 yılında "*Ermenilerin Korkuları-Sistemik Katliam*" başlıklarıyla yaptıkları haberlerde Müslüman bir görgü tanığının Trabzon ve Muş bölgesinde yapılan Ermeni katliamını anlatmasına yer verildiği görülmektedir. Görgü tanığı Muş'un etrafındaki yerleşim yerlerinde pek çok sayıda tarlalarda yatan adam, kadın ve çocuk cesedi gördüğünü ve

⁷⁷ The Argus "America Threatens Turkey" 21 February 1916 page 7; The Daily Telegraph, "Day By Day" 22 February 1916, s.4.

⁷⁸ The Argus, "Armenian Massacres" 22 February 1916, s.7.

neredeyse hepsinin korkunç şekilde öldürüldüğünü ifade etmektedir. Kadınlar çoğunlukla çıplaktır. Ceset yığınları iki vadinin arasında toplanmıştır. Tahminen 15.000 olduğu tahmin edilmektedir. 500 tane Ermeni'nin Muş'ta bir ahırın içine sokularak kapılarının kitlendiğini, sonrasında çatıya çıkan askerlerin meşaleleri ahırdan içeriye attığını ve bütün Ermenilerin diri diri yakıldığını ifade etmiştir. Trabzon'da bir hükümet yetkilisi ise en güzel Ermeni kızlarını seçerek onlara tecavüz ettikten sonra katletmiştir. Tanığa göre katliamlar "Genç Türklerin" Türk olmayanları yok etme politikasının bir parçasıdır. Türkiye'deki Alman Askeri Yetkililer ise bu katliamları durdurmak için herhangi bir teşebbüste bulunmamışlardır.⁷⁹

The Daily Telegraph'da "Hristiyan Ermenilerin Katliamı" başlığıyla verilen bu haber: *"Muhtelif zamanlarda Dünya Küçük Asya Türkiye'sinde yaşanan suçlara tanıklık etmiştir. 1915'te meydana gelen Ermeni tehciri de bunlardan birisidir. Yüzbinlerce Ermeni, Türk Hükümetinin emriyle katledilmiş ya da sınır dışı edilmiştir. Bu doğu tarihine kanla yazılmış emsalsiz korku dolu zulümlerin bütün hikâyesi son zamanlarda İngiltere Parlamentosuna sunulan ciltli bir dosyada mevcuttur. Bu dosya Viscount Bryce tarafından bir araya getirilen ve By Arnold J. Toynbee tarafından düzenlenen pek çok sayıdaki görgü tanığının ifadelerinden oluşur. Bu ilk elden kanıt yığını kaçınılmaz bir şekilde bizi şu sonuca götürür. Müttetikleri Almanya'nın da sessiz kaldığı yol verdiği Türk yetkilileri tarafından kasti olarak amaçlanan bu politika Ermeni halkının yok edilmesinden başka bir şey değildir."* şeklinde halka duyurulmuştur.⁸⁰

Artık I. Dünya savaşının ortalarına gelinmiştir ve savaşın gidişatı üzerine yapılan haberlerde güçlü devletlerin etkisi açıkça görülmektedir. Nitekim Sidney Morning gazetesinin yaptığı 31 Mart 1917 tarihli bir haberde yine Ermeniler ele alınmış ve *Armenia* başlığıyla Ermenilerin tarih sahnesine ilk çıkış anından itibaren kısa bir tarihçesi verilmiş, ardından Türklerin himayesinde yaşayan Ermenilerin ilk defa ulusal bir problem olarak gündeme geldiği tarih Ayestefanos antlaşmasına bağlanmıştır. Haberin devamında, Sultan II. Abdülhamit'in Ermenilere

⁷⁹ The Sydney Morning Herald, "Armanian Horrors" "Systemetic Massacre" 2 January 1917, s.7; The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" 2 January 1917, s.5.

⁸⁰ The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" "Horror Not Realised" 27 February 1917, s.5.

karşı büyük bir öfke beslediği ve bu dönemde, sistematik bir şekilde, Ermeni nüfusuna yönelik kitlesel katliamların başlatıldığı ifade edilmiştir. Bu katliamlar, 40 yıl boyunca masum, silahsız, savunmasız ve zarar vermeyen insanlara karşı devam etmiştir. Ayrıca, Türkler tarafından gerçekleştirilen bu kitlesel katliamlar için herhangi bir mazeret sunulmadığı, Ermenilere yönelik bu şiddet eylemlerinin hiçbir haklı gerekçeyle savunulmadığı vurgulanmıştır. Yine de bu süreçte yarım milyon Ermeni'nin Türkler tarafından katledildiği ve Türklerin bu nefretine Ermeniler tarafından bir anlam verilemediği yazılmıştır. Haberin devamında Sultan II. Abdülhamit'in alaycı bir şekilde: "Ermeni sorununu ortadan kaldırmanın tek bir yolu vardır. O da Ermenileri yok etmektir." dediği iddia edilmiştir.⁸¹

Yine Daily Telegraph tarafından yapılan "Ermeni Katliamları" "Bitmeyen korkular" başlığıyla verilen haberde, Dış İşleri Bakanı Sekreteri Bay Balfour Amerikan Ermeni Yardım Komitesine yazmış olduğu mektuba yer verilmiştir. Bay Balfour mektubunda, Osmanlı İmparatorluğunda savaştan önce 1.800.000 Ermeni'nin bulunduğunu, bunların 1.200.000'nin ya katledildiğini ya da sınır dışı edildiğini ifade etmiştir. Katledilenlerin çok kötü işkencelere maruz kalıp hayatlarını kaybetmesine rağmen sınır dışı edilenlerin daha uzun acılar yaşamış olduklarını dile getirmiştir. Haberde ayrıca "Ölüm Saçan Türk Milleti" "Trabzon'da Dehşet Dolu Anlar" başlıkları da yer almıştır. Sen Petersburg'dan gelen bir mesajda Türklerin Trabzon'da tehcire tabi tutulmayıp şehirde kalan bütün Ermenileri katlettiği bilgisi verilmiştir. Haberin devamında çoğu Ermeni'nin yakılarak öldürüldüğü, pek çok sayıda çocuğun ise çuvalların içine koyulup ağızları bağlanarak denize atıldığı, bütün kadınlara ve genç çocuklara bile kötü muamele edildiği bildirilmiştir. Bazı Ermenilerin de çarmığa gerildiği ifade edilmiştir.⁸²

The Advertiser, gazetesinin "The Turanian Movement" (Turan hareketi) başlığı ile 16 Mart 1918 tarihinde yayınladığı haberde ise Türk Birliğine vurgu yapılmıştır. Osmanlı'da 8.000.000 Türk, 14.000.000 Arap,

⁸¹ The Sydney Morning Herald, "Armania" 31 March 1917, s.8.

⁸² The Daily Telegraph, "The Murderous Turk" "Trebizond Horrors" 12 March 1918, s.8.

4.000.000 Yunan, 2.000.000 Ermeni ile Arnavut, Yahudi ve diğer ırklara ev sahipliği yaptığı bilgisi verilmiştir.⁸³

Açıkça gözlemlenebileceği üzere, Türklere karşı oluşturulan ittifak, her düzeyde kendisini belirgin bir şekilde hissettirmekteydi. Özellikle basın yoluyla yürütülen propagandalar, Osmanlı hükümetinin Ermenilere yönelik zulüm gerçekleştirdiği şeklindeki kamuoyu baskısını, hızla ve derinlemesine pekiştirmişti. Bu durum, sadece dönemin medya araçları aracılığıyla yayılan tek yanlı anlatılarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda uluslararası düzeyde de önemli bir etki yaratmış ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı güçlü bir psikolojik savaş ortamı oluşturmuştur. Yapılan haberler arasında dikkat çekenlerden biri de *“Rapor Edilen Katliam”* başlığıyla yer alan haberdir. The New York Times gazetesi Lahey muhabiri Küçük Asya'dan gelen bir bilgiyi gazete sütunlarına taşımıştı. Haberde çocuklar da dahil olmak üzere Samsun'daki tüm erkek nüfusun Türklere tarafından katledildiği ifade ediliyordu.⁸⁴ Bu haberler sonrasında hemen ay sonunda çıkan diğer haberler ise 4 Nisan 1918 tarihinde yayınlanmış olan Almanların artık savaşı kaybetmek üzere olduğu bilgisinin verildiği haberdir. Haberde şayet Almanlar savaşı kazanmış olsalardı hayatta kalan diğer Ermenilerin de Türklere verilip daha fazla katliam yapmaları sağlanacaktı şeklinde yorum yapılmıştı.⁸⁵

Yine Almanya ile ilgili dikkat çeken bir diğer haber ise The Daily Telegraph da yayınlanmıştır. *“Türkiye’de bir Alman”* *“Prusyanizmi Suçluyor”* başlıklarıyla verilen haberde I. Dünya Harbinde Alman ordusunda yer alarak Ruslara karşı savaşan Alman yazar, birkaç ay sonra sağlık sorunları nedeniyle muaf tutulmuş ve Cologne Gazette adlı gazetenin İstanbul muhabiri olmuştur. İstanbul’da Nisan 1915’ten 1916 Noel’ine kadar çok kritik olayları kapsayan bir dönemde İstanbul’da yaşamıştır. Alman yazar yazmış olduğu *“Two War Years in Constantinople”* (*İstanbul’da İki Savaş Yılı*) adlı kitabında Türkiye’deki Alman idaresini ele almıştır. Yazar kitabında ayrıca Ermenilerin korkunç

⁸³ *The Advertiser*, *“The Turanian Movement”* 16 March 1918, s.8.

⁸⁴ *The Sydney Morning Herald*, *“Reported Massacre”* 5 March 1918, s.7; *The Sydney Morning Herald*, *“Summary”* 6 March 1918, s.1. *The Daily Telegraph*, *“Massacre Of Armenians”* 6 March 1918, s.9; *The Advertiser*, *“Massacred by Th Turks”* 6 March 1918, s.7.

⁸⁵ *The Sydney Morning Herald*, *“The Pause in the Battle”* 4 April 1918, s.6.

şekilde katledilmesi meselesinde Almanların Türklere verdiği desteği işlemiştir. Yazar, Ermenilere yapılan katliamın sorumluları olarak Enver, Talat, Cemal ve diğer tanınmış Türklerin parmağı olduğunu iddia etmiştir. Kitapta ayrıca Ermenilere yapılan katliamın emrini veren bu ölümcül çeteye (Enver-Cemal-Talat) destek vererek onların suç ortağı olan Almanya, şiddetle kınanmıştır. İlk aşamada Ermenistan'da yaşayan 500.000 Ermeni'nin yerlerinden edilerek Suriye ve Kuzey Mezopotamya çöllerine zorla gönderildikleri, bu insanların sıtma ve tifüs gibi hastalıklara boğuşup ölüme terk edildiği ifade edilmiştir. Şu anda Anadolu coğrafyasının değişik bölgelerine dağıtılmış şekilde birkaç yüz bin Ermeni hala yaşamaktadır. Yaşananlardan anlaşıldığı üzere Anadolu'da kalan bu kişilerde öldürülecektir.⁸⁶

1918 yılı ortalarına doğru, I. Dünya Savaşı'nın seyri belirgin bir şekilde değişmiş ve bu dönüşüm, dönemin gazetelerinde geniş bir şekilde yer bulmuştur. Rusya, Berlin'e gönderdiği diplomatik notada, Türk birliklerinin Kafkas cephesindeki saldırılarının, tüm Ermeni nüfusunun kitlesel bir şekilde katledilmesiyle devam ettiğini bildirmiştir. Bu gelişme, savaşın insani boyutlarıyla birlikte, bölgesel çatışmaların ve etnik temizlik uygulamalarının tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Yine habere göre kadınlar ve çocuklar merhametsizce öldürülüp Ermeni malları yağmalanıp yakılmıştır. Rusların Brestlitowsk'da imzalamaya zorlandığı barış antlaşmasında Kars, Ardahan ve Batum'un geleceği orada yaşayan halkın oylamasına bırakılmışken Türkler bölgedeki bütün Ermenileri öldürerek bölgeyi elinde tutmak istemektedir.⁸⁷ Ermenilere yapılan katliam haberleri bunlarla sınırlı kalmıyor ve benzer haberler neredeyse savaş sonuna kadar çıkmaya devam ediyordu. Nitekim 25 Eylül 1918 tarihli The Sydney Morning Herald, haberinde: *"Avusturalyalılar Türklerin mahkûmlara nasıl davrandığını çok iyi bilirler. Bütün dünya 1915 yılında Ermenilere yapılan katliamdan dolayı Türkleri son derece iyi tanımaktadır. Bu katliamlar İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak bilinen ve başarılarında liderleri Enver ve Talat Paşa olan zalimler çetesi tarafından yürütülmüştür. Onların amacı Talat Paşa'nın dünyaya ilan ettiği üzere*

⁸⁶ The Daily Telegraph, "A German in Turkey" 13 April 1918, s.8.

⁸⁷ The Sydney Morning Herald, "Massacre of Armenians" "Atrocities By Turks" 15 April 1918, s.7.

*takip eden 50 yıl sürecinde Ermeni sorununun olmamasını garanti etmektir. Katliamlar Osmanlı Hükümetinin idaresinde yapılırken, Almanlardan da herhangi bir şekilde müdahale olmayacağına dair garanti alınmıştır.*⁸⁸ Haberlerde geçen iddialar öylesine ağırdır ki Türkler tarafından gerçekleştirilen katliamlara tanık olan bazı doktor ve hemşirelerin bu görüntüler karşısında daha fazla dayanamayarak intihar ettikleri dahi iddia edilmiştir.⁸⁹ 4 Kasım 1918 tarihindeki *“Bakü’de Dehşet Dolu Anlar” “Binlerce kişi Katledildi”* başlıklarıyla verilen Stockholm kaynaklı haberde; *“Bakü’yü boşaltmadan önce bölgede bulunan Türkler, tatarlarla bir olarak Hazar Denizinde 15.000 Ermeni kadın ve çocuğu katletti. Aynı zamanda hastanede yatmakta olan Ermeni hastalarda katledilenler arasındaydı. Yapılan bu mezalimi önlemek isteyen bazı doktor ve hemşireler yaşananlara daha fazla dayanamayarak intihar ettiler.”* ifadeleri yer almıştır.⁹⁰

Yine Kasım ayında çıkan bir diğer *“Ermeniler için Özgürlük”* başlığıyla verilen haberde, dış ilişkilerden sorumlu Lord Robert Cecil’in sözleri yer almıştı. Cecil pazartesi günü Avam kamarasında hapisanelerde yatmakta olan ve Türklerin elinde esir olan Ermenilerin ateşkes hükümleri gereğince serbest bırakıldığını ifade eder. Lord Robert Cecil konuşmasının devamında *“Müttefik Devletler kötülüğün devam etmesine asla izin vermeyecektir. Bu nedenle Çanakkale ve Boğazların tamamen ele geçirilmesi son derece önemlidir. Milletler Cemiyeti gelecekte Ermenilerin bu sorunlarıyla ilgilenmelidir. Yapılan bütün bu zulümlerin emri İstanbul’dan verilmiştir. Türk Politikası önce karışıklık yaratarak mezalim için uygun ortamın oluşmasını sağlamıştır. Şu an itibariyle Türkler tamamen egemenliğimiz altındadır ve yapılacak reformlara asla karşı çıkamazlar.”* şeklinde konuşmasını bitirir.⁹¹

Elimizdeki son belgelere göre, 1918 yılının Aralık ayına gelinmiştir. Bu dönemde, gazetelerde yer alan bir habere göre, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin kesildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Anadolu’da merkezden uzakta bulunan Türk halkının İtilaf Devletleri ve

⁸⁸ *The Sydney Morning Herald, “Turkey and Germany”* 25 September 1918, s.10.

⁸⁹ *The Sydney Morning Herald, “Massacre at Baku a Terrible Story”* 4 November 1918, s.7; *The Advertiser, “Massacre at Baku”* 4 November 1918, s.8.

⁹⁰ *The Argus, “Horrors at Bakü” “Thosands Massacred”* 4 November 1918, s.7.

⁹¹ *The Argus, “Freedom For Armenians”* 21 November 1918, s.7.

Ermeniler aleyhine kışkırtıldığı ifade edilmiş dahası Türklerin çok sayıda Ermeni'yi iğrenç bir şekilde katlettiği, kiliseleri soyduğu mezarları ise tahrip ettiği ifade edilmiştir.⁹² Nitekim kamuoyunda oluşturulan bu algı operasyonu Türkler dışında birçok devlet tarafından kabul görmüş ve harp boyunca yapılan işgalleri süsleyen haklı sebeplerden birisi olarak tarihe geçmiştir.

Sonuç

Avustralya basınının, özellikle Osmanlı Devleti'nin Ermenilere karşı gerçekleştirdiği tehciri haberleştirirken sergilediği taraflı tutum, dönemin uluslararası siyasi dinamikleri ve basının propaganda gücüyle doğrudan ilişkilidir. 1915 ve sonrasındaki yıllarda, Avustralya gazetelerinin genellikle İngiltere ve Ermeniler lehine bir duruş sergilemesi, Osmanlı Devleti'nin tarihsel ve siyasi bağlamda eleştirildiği, taraflı bir habercilik anlayışını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, dönemin küresel güçlerinden biri olan İngiltere'nin yanında yer almak, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı politikalara, özellikle Ermeni nüfusuna yönelik tehcir ve katliamlara dair haberlerin biçimlenmesinde belirleyici olmuştur.

Avustralya basını, Osmanlı'nın politikalarını geniş bir dramatizmle ve derinlemesine bir şekilde haberleştirerek, gazeteciliğin yalnızca haber iletme aracı olmanın ötesinde, siyasi ve ideolojik bir araç olarak işlev gördüğünü gözler önüne sermektedir. Osmanlı Devleti'nin, bu dönemde uluslararası baskılara maruz kalmasının ve aleyhinde yapılan propaganda faaliyetlerinin sebeplerini anlamak açısından bu durum büyük önem taşır. Avustralya gazetelerinin bu süreci, Ermeni halkının maruz kaldığı soykırım iddialarıyla ilişkilendiren anlatılarla kamuoyuna sunduğu görülmektedir. Bu anlatılar, özellikle İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı savaş sırasında geliştirdiği düşmanlık ve Ermenilerin Osmanlı yönetiminden gördüğü davranışlar üzerinden şekillendirilmiştir.

Avustralya basınının bu yaklaşımı, Osmanlı'yı uluslararası alanda suçlayan bir söylem geliştirmekte ve bu söylem, genel olarak Ermeniler ve onlara destek veren güçlerin lehine sonuçlar doğurmuştur. Bu tutumun ardında, dönemin medya politikaları, İngiltere'nin dünya çapındaki diplomatik etkisi ve basının kendi ideolojik eğilimleri

⁹² *The Argus*, "Turkey and Germany" 28 December 1918, s.7.

bulunmaktadır. Avustralya, İngiltere'nin bir kolonisi olarak, İngiltere'nin çizdiği siyasi ve ideolojik hatlara daha yakın bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla, Osmanlı'yı hedef alan haberlerin, İngiltere'nin Osmanlı karşıtı propagandasını destekleyen bir biçimde şekillenmiş olması anlaşılır bir durumdur. Ayrıca, dönemin Ermeni nüfusunun bu tür medyatik baskılardan etkilenmesi ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye yönelik güçlü bir strateji izlemesi, bu taraflı tutumu pekiştiren faktörlerden biri olmuştur.

Bu tür bir basın tutumu, sadece Osmanlı Devleti'nin itibarını zedelemekle kalmayıp, aynı zamanda dünya çapında bir kamuoyu oluşturma amacı taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı medyatik saldırılar, sadece askeri bir tehdit oluşturmakla kalmamış, diplomatik ilişkilerde de ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Özellikle Avustralya basınının Osmanlı'yı suçlayan bir dil kullanarak, bu olayları soykırım olarak tanımlaması, dönemin propaganda savaşlarında kritik bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Avustralya basınının Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği taraflı tutum, uluslararası politikaların ve medyanın savaş zamanlarındaki manipülatif gücünü gözler önüne sermektedir. Bu durum, Avustralya'nın kendi politik çıkarları doğrultusunda İngiltere ve Ermeniler lehine bir haber dili geliştirdiğini ve Osmanlı Devleti'nin aleyhinde güçlü bir kamuoyu oluşturmak amacıyla sistemli bir medya stratejisi izlediğini ortaya koymaktadır. Bu tür bir medya yaklaşımı, sadece bir devletin değil, aynı zamanda bir halkın tarihsel ve kültürel imajını kalıcı bir şekilde etkileyebilme gücüne sahiptir.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

The Advertiser, "Frightful Massacres Of Armenian Civilians" 24 May, 1915, s.9

The Advertiser, "The Position Summarised" 25 May 1915, s.7

The Advertiser, "Orgy Of Massacre" 24 July 1915, s.15.

The Advertiser, "The German Curse" 30 July 1915, s.8.

The Advertiser, "Inhumanity and Outrage" 13 May, 1915, s.7.

The Advertiser, "Armenians Slaughtered" 19 May, 1915, s.9.

- The Advertiser, "The Turanian Movement" 16 March 1918, s.8.
The Advertiser, "Massacred by Th Turks" 6 March 1918, s.7.
The Advertiser, "Massacre at Baku" 4 November 1918, s.8.
The Age, "Suspects Hanged Without Trial" 15 December 1914, s.7.
The Age, "Armenians Massacred" "Victims Number 60.000" 19 May 1915, s.9.
The Age, "The Massacre Of Armenians" 24 May 1915, s.10.
The Age, "Massacres in Armenia" "Missionaries in Danger" 11 May 1915, s.7.
The Age, "Exterminating the Armenians" "Theosands Thrown into Rivers" 24 July 1915, s.11
The Age, "Atrocities in Armenia" 3 Agu 1915, s.7.
The Age, "Cast on Turkish Government" 25 May 1915, s.7.
The Advertiser, "Brutal Turks" 3 Agu 1915, s.7.
The Age, "Slaughter of Armenians" 22 September 1915, s.9
The Argus, "Bulgaria Abhors Massacres" 21 Agu 1915, s.19.
The Age, "Ten Thosand Drowned" 23 September 1915, s.9.
The Argus, "Armenian Massacres" "Ghastly Turkish Work" 23 September 1915, s.7.
The Argus, "Armenian Horrors" "Responsibility of Germans" 8 October 1915, s.7.
The Argus, "Frence Cruiserz to Rescue" 23 September 1915, s.7.
The Argus, "Armenian Massacres" "America to take Action" 27 September 1915, s.7.
The age, "Slaughter of Armenians" 27 September 1915, s.7.
The Argus, "Armenian Massacres" "Denied by Bernstorff" 29 September 1915, s.9.
The Argus, "Atrocities in Armenia" Wholesale Massacres" 28 September 1915, s.7
The age, "The Unspeakable Turk" 28 September 1915, s.7.
The Argus, "Armenian Massacres" 29 September 1915, s.9.
The Argus, "Armenian Massacres" 22 February 1916, s.7.
The Argus, "Armenian Horrors" "Responsibility of Germans" 8 October 1915, s.7.
The Age, "Nearly 1.000.000 People Perish" 8 October 1915, s.7.
The Argus, "Armenian Massacres" "Horror in Denmark" 11 October 1915, s.9.
The Argus, "Armenian Massacres" "Feeling in America" 11 October 1915, s.9
The Argus, "Armenian Massacres" "Appeal By Mr. Balfour" 11 October 1915, s.9.

The Argus, "Armenian Outrages" "Fresh Cases Reported" "Pope Appeals to Sultan" 14 October 1915, s.7

The Argus, "Armenian Atrocities" 16 October 1915, s.19.

The Argus, "Belgium and Armenia" "Worst Crimes for 400 Years" 18 October 1915, s.9.

The Argus, "Asia Minor Massacres" "Armenians Will Avange" 20 October 1915, s.9

The Argus, "Story of Eye-Witnees" 2 December 1915, s.5.

The Argus, "Armenia's Martyrdom" 9 December 1915, s.5.

The Mercury, "Avenging The Massacres" 20 October 1915, s.5.

The Argus, "War Notes" 1 January 1916, s.5

The Argus, "Armenian Massacres" "Peasantry Slaughtered" 17 January 1916, s.9.

The Argus, "Armenian Massacres" "Women and Children Burned" 22 January 1916, s.5.

The Argus, "More Armenian Atrocities" 12 February 1916, s.17.

The Argus "America Threatens Turkey" 21 February 1916 page 7.

The Argus, "Bulgaria pleads With Turkey" 13 September 1915, s.7.

The Argus, "Armenian Massacres" "Appeal to United States" 22 September 1915, s.9.

The Argus, "Armenian Atrocities" "Ghastiy Stories" 3 Agu 1915, s.7.

The Argus, "A Narrative of Murder" 13 May 1915, s.7

The Argus, "Friday July 30 1915" 30 July 1915, s.6.

The Argus, "Armenians Massacred" 19 May 1915, s.9.

The Argus, "Massacres in Armenia" 24 May 1915, s.9.

The Argus, "Armenian Massacres" 15 January 1915, s.7.

The Argus, "Massacre of Armenians" 30 January 1915, s.19.

The Age, "Excesses of Kurds Equalled" 13 May 1915, s.7

The Argus, "Armenian Massacres" 25 May 1915, s.7.

The Argus, "Armenian Massacres" "Hideous Turkish Deeds" 24 July 1915, s.17

The Argus, "Freedom For Armenians" 21 November 1918, s.7.

The Argus, "Turkey and Germany" 28 December 1918, s.7.

The Argus, "Armenian Problem" 22 October 1915, s.5.

The Argus, "Men Teachers Killed" 22 October 1915, s.5.

The Argus, "Horrors at Bakü" "Thosands Massacred" 4 November 1918, s.7.

The Argus, "Fearful Cruelties-Armenians Massacred" 24 February 1915, s.9

The Daily Telegraph, "A German in Turkey" 13 April 1918, s.8.

The Daily Telegraph, "Day By Day" 22 February 1916, s.4.

The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" 2 January 1917, s.5.

- The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" "Horrors Not Realised" 27 February 1917, s.5
- The Daily Telegraph, "The Murderous Turk" "Trebizond Horrors" 12 March 1918, s.8.
- The Daily Telegraph, "Armenians Massacred" 30 January 1915, s.9.
- The Daily Telegraph, "Armenians Massacred" 24 February 1915, s.9.
- The Daily Telegraph, "Armenia Massacres" "Americans in Danger" 11 May 1915, s.7
- The Daily Telegraph, "Turkish Atrocities" 24 May 1915, s.8
- The Daily Telegraph, "Record of Murder" 13 May 1915, s.7
- The Daily Telegraph, "Armenias Massacred" 19 May 1915, s.9
- The Daily Telegraph, "9000 Women and Chilren Shot" 24 July 1915, s.9
- The Daily Telegraph, "Armenians Tortured and Killed 3 Agu 1915, s.7
- The Daily Telegraph, "Armenian Massacres" 25 May 1915, s.7
- The Daily Telegraph, "Turkey For The Turks" 7 August 1915, s.9.
- The Daily Telegraph, "Day by Day" 9 August 1915, s.8.
- The Daily Telegraph, "Masscre Of Armenians" 6 March 1918, s.9
- The Mecury, "The Armenian Atrocities" 11 October 1915, s.6.
- The Mercury, "Turk Merely Following The Teuton" 12 October 1915, s.5.
- The Mercury, "The Slaughter Resumed" 14 October 1915, s.5.
- The Mercury, "Armenian Atrocities" "Over 1.000.000 Exiled" 23 October 1915, s.5.
- The Mercury, "Turkish Atrocities" "Massacre Of The Armenians" 29 November October 1915, s.5.
- The Mercury, "Turkish Atrocities" "Wiping out of Armenians" 16 December 1915, s.5.
- The Sydney Morning Herald, "Armenian Rising" "Massacres by Turks" 11 May 1915, s.9
- The Sydney Morning Herald, "Armania" "Turkish Massacres" 24 May 1915, s.8
- The Sydney Morning Herald, "Feeling Against Germany" 13 May 1915, s.8
- The Sydney Morning Herald, "Armanians" "Massacres by Turk" 19 May 1915, s.11
- The Sydney Morning Herald, "Turkish Atrocities" 24 July 1915, s.13.
- The Sydney Morning Herald, "Armenian Massacres" 3 August 1915, s.7.
- The Sydney Morning Herald, "Armanian Horrors" "Systemetic Massacre" 2 January 1917, s.7
- The Sydney Morning Herald, "Armania" 31 March 1917, s.8.
- The Sydney Morning Herald, "Reported Massacre" 5 March 1918, s.7
- The Sydney Morning Herald, "Summary" 6 March 1918, s.1.
- The Sydney Morning Herald, "The Pause in the Battle" 4 April 1918, s.6.

The Sydney Morning Herald, "Massacre of Armenians" "Atrocities By Turks" 15 April 1918, s.7.

The Sydney Morning Herald, "Turkey and Germany" 25 September 1918, s.10.

The Sydney Morning Herald, "Massacre at Baku A Terrible Story" 4 November 1918, s.7

Kitap ve Makaleler

Alkan, M. N., 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi, *Gazi Akademik Bakış*, 8(15), 2014, s. 91-104.

Altıntaş, A., Osmanlı İmparatorluğunun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2005, s.77-99.

Anadol, C., *Tarih Boyunca Türk-Ermeni Meselesi Ermeni Dosyası*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2007.

Ankan, R., *1840/1841 Tarihli Nüfus Defterine Göre Bilecik*, Bky Yay. İstanbul 2019.

Ankan, R., *Bir Ermeni Köyü Çalkara*, *Yeni Türkiye Dergisi*, 60/2014 s. 598-606.

Ata, F., *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, TTK Yay. Ankara, 2011.

Bakar, B., *Ermeni Tehciri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.

Bilgin, T., Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem (1919-1922) *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, s. 37-91, Mart 2016.

Cemiyet-i Akvam ve Türkiye'de Ermeni ve Rumlar, (Yay. Haz. Ali Güler), Ankara, 2001.

Çelik, H., Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 16 Haziran 2008. s.143-63.

Çetinkaya S., & Bilgin T., Tehcir Kanunu ve İzmit Ermenileri, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, İzmit, 2015, s. 1311-1322.

Çetinkaya, A., Basın İşletmelerinde Çevrimiçi Gazetecilik ile İstihdam ve İşgücü Becerilerinin Dönüşümü, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1),2017, s.380-398.

Demiryürek H., & Bilgin T., XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XX. Yüzyılın Başlarında Bilecik'te (Ertuğrul Sancağı) Ermeni Nüfus Hareketleri, *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. 7, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, ss. 149-165.

Demiryürek, H., *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik 2015.

Durdu, M. B., Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ermeni Faaliyetlerinden Kısa bir Kesit, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, ss.25-34, Kış, 2007, s.25.

Halaçoğlu, Y., *Ermeni Tehciri*, Babıalı Kültür Yay. İstanbul, 2007, s.71.

Karacakaya, R., *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. İstanbul 2001.

Kılıç, D., *Osmanlı Ermenileri Arasında Dini ve Siyasi Mücadeleler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

Kılıç, O., *Mavi Kitap: Ermeni Soykırımı İddialarının Kutsal Kitabı*, Ermeni Araştırmaları S. 31, 2008.

Kolay, Arif, "1920'li Yıllarda Avrupa'da Sinema ve Tiyatroda Ermeni Propagandası", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2, sy. 2 (Kasım 2017).

Kuruoğlu, F., Sydney Morning Herald Gazetesi'ne Göre Gelibolu'da Savaş ve Barış, Peace and War in Gallipoli According to Sydney Morning Herald, *III. International Gallipoli Symposium*, 20-25 Nisan 2012, pp. 345-361. İstanbul, 2003.

Kuruoğlu, F., Sydney Morning Herald Gazetesi'ne Göre Gelibolu'da Savaş ve Barış, Peace and War in Gallipoli According to Sydney Morning Herald, *III. International Gallipoli Symposium*, 20-25 Nisan 2012, İstanbul, 2013, pp. 345-361.

Kuzgun, M., Yerel ve Yabancı Basında Ermeni Meselesi ve General Harbour'd'un Gözüyle Anadolu'nun Sosyo Ekonomik Görünümü, *Turkish Studies*, Volume 9/4, ss.779-796, Ankara, 2014.

McCarthy, J., *Ölüm ve Sürgün* (Çev. Bilge Umar) İstanbul, 1998.

Metintaş, M. Y.; Kayıran, Mehmet, Tehcir ve Sonrasında Ermeni Yetimlerine İlişkin Gözlemler (1915-1919), *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, Sayı 30, Güz 2019, s. 391-415.

Münir Süreyya Bey, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara 2001.

Orbay, R., *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 1*, Emre Yay. İstanbul, 1993.

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ermeniler (1915-1920), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara, 1994, s.7.

Öke, M. K., *Yüzyılın Kan Davası Ermeni Sorunu (1914-1923)*, İrfan Yayıncılık, 2003.

Sarıkoymuncu Değerli, E., Millî Mücadele Sürecinde Avustralya Basınında Ermeniler (1919-1922) *Yeni Türkiye Dergisi*, 60/2014.

Selvi, H., *Birinci Dünya Savaşından Lozan'a*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 2004.

Sezer, C., Osmanlı Devleti'nin Sevk Sırasında Ermenilere Yönelik Uygulamaları (1915-1917). *CTAD*, Yıl 7, Sayı 13 (Bahar 2011), 30-53.

Süslü, A., *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları Van, Basım Yeri Ankara, 1990.

Tosun, R., Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (14), 2003, s.143-163.

Uras, E., *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1976.

Yavuz, F., Ermeni Propagandasını Oluşturan Unsurlar: Basın, Misyonerler ve Haber Ajansları, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İlkadım Belediyesi Kültür Yay, Samsun, 2017.

Extended Abstract

The article titled "Reflections of the Armenian Issue in the Australian Press During World War I" deals with how the Australian press reacted to the policies implemented by the Ottoman Empire towards the Armenian population under war conditions in 1915 and how this period was shaped through the international media.

During World War I, the Armenian issue became a major topic of discussion around the world, especially in terms of the Ottoman Empire's behavior and attitudes during the war. In this period, the relations between both the Ottoman rule and the Central Powers were covered in many different newspapers and press organs, and various news, reports and comments were published on this issue. Particularly in the Australian press, a strong sensitivity and concern about the Armenian issue was observed in the midst of the difficulties and political uncertainties brought by the war. How Australian newspapers reflected the policies implemented by the Ottoman Empire towards the Armenian people and the emerging developments related to them is an important topic of discussion in this period.

The reflections of the Armenian issue in the Australian press played a role in determining the mutual strategic interests of the great powers that affected the course of the world war and also had an impact on the diplomatic relations that emerged after the war. As well as the forced migration and deportation policies, especially against Armenians, Australian newspapers widely treated the world public opinion reaction against these policies. These newspaper reports had a significant influence on shaping people's opinions about the Ottoman Empire, and the attitude of the Ottoman rule began to be discussed worldwide through newspaper headlines.

Various newspapers in Australia discussed the Armenian issue from different perspectives and tried to form public opinion about the Ottoman Empire through this issue. Sydney Morning Herald, The Daily Telegraph, The Advertiser, The New York Times and other important newspapers published comprehensive news on this issue from the middle of the world war on, and doubts about the practices of the Ottoman rule were expressed in these newspapers. In most of these newspaper reports, it was emphasized that the practices of the Ottoman Empire towards the Armenians were human rights violations and that the Armenian people were put in great danger.

The Sydney Morning Herald, one of the Australian newspapers, was the one that placed the Armenian issue at the center of the war. In a news article published by the Sydney Morning Newspaper dated March 31, 1917, Armenians were discussed again and a brief history of the Armenians from the

moment they first appeared on the stage of history was given under the title *Armenia*, and then the date when the Armenians living under the protection of the Turks first came to the fore as a national problem was attributed to the Treaty of San Stefano. In the continuation of the news, it was reported that Sultan II Abdülhamid was very angry with the Armenians and that the massacre of the Armenians in a planned and programmed way was started in this period. It was stated that these massacres, which had been carried out for 40 years, continued to be committed against innocent, unarmed, helpless and harmless people, and there was, moreover, no excuse for the massacres committed by the Turks against the Armenians. Nevertheless, it was written that half a million Armenians were massacred by the Turks in this process and this hatred of the Turks could not be given any meaning by the Armenians. In the continuation of the news, it was claimed that Sultan II. Abdülhamid sarcastically said: "There is only one way to eliminate the Armenian issue. And that is to destroy the Armenians."

The Daily Telegraph, on the other hand, published important news, especially after 1915, linking the events regarding the Armenians with the consequences of the war and its effects on the world. This newspaper brought up to the agenda the difficulties experienced by the Armenian people and the attitude of the Turkish government towards the Armenians by combining them with the developments in the world of the period. Also it was added that the Armenian deportation process began in 1915 and a large part of the Armenian population was subsequently killed and forcibly displaced. Within this period, it was reflected in the news that there was a great human tragedy and that many governments around the world treated this situation as an international issue. For example, in the news titled "Armenian Massacres" and "Endless Fears", the letter written by the Secretary of Foreign Affairs, Mr. Balfour, to the American Armenian Aid Committee was included. In his letter, Mr. Balfour stated that there were 1,800,000 Armenians in the Ottoman Empire before the war, and 1,200,000 of them were either massacred or deported. He stated that although those who were murdered were subjected to terrible torture and lost their lives, those who were deported escaped from the pain they experienced for a longer time. The news also included the headlines "The Murderous Turk" and "Trebizond Horrors". In a message from St. Petersburg, it was stated that the Turks massacred all the Armenians who remained in Trabzon without being subjected to deportation in Trabzon. It was further reported that most Armenians were burned to death, many children were put in sacks and thrown into the sea, and even all women and young children were mistreated. It was stated that some Armenians were also crucified.

In The Daily Telegraph, the attention was drawn to the human rights violations committed by the Ottoman rule against the Armenians by taking advantage of the war situation of other states in Europe. It was mentioned that Germany's silence against the policies of the Ottoman Empire and her support to the Turkish government were criticized by other great powers of the period.

In The Advertiser newspaper, ethnic and religious conflicts between the different peoples of the Ottoman Empire were also brought to the agenda. Tensions between Armenians and other peoples within the multinational structure of the Ottoman Empire turned into an important diplomatic problem after the war. This newspaper covered more than one news about the internal politics of the Ottoman Empire and the oppression applied to Armenians after 1915. In particular, the pressures exerted by the Turks on other peoples in the region were at the root of the problems that spread throughout the Armenian population. In addition, the articles in The Advertiser pointed out that the Turkish Union served a dividing function, not a unifying function, among the peoples in the region.

Another media organ is The Argus newspaper. In the news titled "More Armenian Persecutions" and "Women Are Openly Sold in Turkey" on page 17 of The Argus newspaper dated February 12, 1916, in Swiss newspapers, it was mentioned that the massacres of the few remaining Armenians in Asia Minor resumed. While young women were sold in open markets in Istanbul, men and children were shot to death. Again, on page 7 of The Argus newspaper dated February 21, 1916, in the news titled "America Threatens Turkey", "Protest Against Armenian Horrors", it was reported that the US Foreign Minister (Mr. Lansing) sent a telegram message to Istanbul protesting against Armenian atrocities. He expressed his hope that the perpetrators would be punished and threatened to take harsh action if the massacres and atrocities were repeated.

In the news titled "More Massacres in Erzurum", it was stated: "Before the evacuation of Erzurum, the Kurds who served with the Turkish Garrison carried out the merciless massacre of the Armenians. Thousands of Armenians were killed in these massacres." In the news titled "Armenian Operation" and "The Enemy's Baghdad Army in Danger" published a day later, dated February 22, 1916, it was reported that Grand Duke Nicholas transferred his headquarters to Erzurum, the Caucasian Russian army continued to chase the Turks and 2500 Turkish soldiers were captured with their weapons and ammunition. In the news, it is stated that the Russians inflicted heavy damage on all fronts between the Black Sea and Lake Van, that the struggle to capture the army under Kamil Pasha's leadership strained their nerves, and that the dead Turkish soldiers left their weapons and ammunition behind. It was also reported that Enver Pasha's army was advancing from Sivas to Erzurum for support purposes, and that even

if Kamil Pasha's fugitive army was rescued, there would be exhausted soldiers left behind who could not fight. The Russians had advanced more than 50 miles in the last few days and captured the upper waters of the Euphrates. In addition, their success in the south secured them in the upper waters of the Tigris. Thus, they completely cut off the Turkish Army from the Baghdad theater of operations and from the armies in Iran in Asia Minor. In the news titled "American Protest Unofficial", according to the statement of the US Foreign Minister Mr. Lansing, the USA's protest about Turkey against the Armenian massacres was also unofficial. The US could not officially announce this treatment by any foreign power concerning their own subjects

The Armenian issue also had great repercussions in Europe and America. In this period, the European and American press took a more critical and questioning approach towards the policies implemented by the Ottoman rule against the Armenians. In the news published in major newspapers such as The New York Times and The Sydney Morning Herald, the deportation policies implemented by the Ottoman Empire and the tragedies experienced during this process were described in more detail. In these newspaper reports, it was emphasized that the majority of the Armenian people could not raise their voices against the oppression they were subjected to in the Ottoman lands, and even in some cases, doctors and nurses who witnessed these events had to commit suicide.

Another noteworthy news about Germany is the article published in The Daily Telegraph newspaper, discussing Germany's support for the Ottoman Empire during the war. The German writer and journalist criticized the support given to the Ottoman Empire before and during the war and stated that Germany was one of the responsible for the suffering of the Armenian people. In these articles, it was expressed that Germany's Prussian style ruling mentality directly affected the violence in the Ottoman Empire and that these events were supported.

In conclusion, the Australian press during World War I treated the Armenian issue both as a part of the world war and as a situation that showed the deep problems in the internal politics of the Ottoman Empire. Australian newspapers evaluated the policies implemented by the Ottoman rule towards the Armenians during this period and the effects of these policies on the world from a broad perspective. The deportation policies implemented by the Ottoman Empire towards the Armenian people led to one of the most important international crises of the period and created a great debate around the world through the press. Journalism in this period not only reported on the development of the war, but also played an important role in criticizing the deportation of the Armenian people and the attitude of the Ottoman rule.